

По знайомству, або Голубий апендицит

Олег Черногуз

Гумористична повість без претензій

Переднє слово

Скажемо одразу: ця книга не претендує дорівнятися до медичної енциклопедії, не може замінити кандидатам медичних наук довідника з хірургії, як не може стати для майбутніх ескулапів чимось на зразок конспекту чи шпаргалки. Зате будь-якому лікареві, котрий вивчить напам'ять цю книжку, можна, не задумуючись, присвоювати звання доцента й призначати його завідувачем хірургічного відділення. Що ж стосується студентів-медиків, котрі бодай поверхово познайомляться з цією роботою, то їм слід ставити найвищі оцінки з хірургії і допускати до перших самостійних операцій, починаючи з другого семестру третього курсу.

Книжка може також служити гарним посібником для дисертантів, якщо вони не обмежаться тільки нею, а й проштудіюють використану автором літературу.

Коли ж вони заодно познайомляться ще й з усіма авторськими примітками, то зможуть запросто заткнути за пояс будь-якого ерудита з усіх галузей знань.

Пишучи цю повість, автор ставив перед собою й іншу мету – нагадати кожному з її читачів, що всі ми ходимо під єдиним небом і кожний з нас у будь-яку хвилину може схопитися за те місце, де знаходиться appendix [40] .

Отож, книга є начебто профілактичною і в якійсь мірі допоможе не тільки хірургам. У години душевного спокою і рівноваги ви самостійно можете познайомитися з повістю й цілком безпомилково визначити, є у вас апендикс чи нема. В цій благородній справі наша книга – ваш найкращий друг і порадник.

Деяким медикам, які вважатимуть, що віднині можна керуватися лише нашою книгою, все-таки настійно радимо не соромитися заглядати до праць Богомольця, Заболотного, Коломійченка, Кримова, Боброва, Волковича, Спасокукоцького і, звичайно, Щоткіна-Блумберга. Бо, як відомо, з появою на світі хірургів людство, як ніколи, почало страждати від апендиксів, а хірурги – від того, що людство оті апендикси часто занедбувало й вирощувало до таких розмірів, яких не передбачає жодний підручник з анатомії та хірургії. Отже, все це дає підстави сказати, що книжка писалася для людства і безсмертя.

Щоб показати свою вченість та ерудицію, викликати у читача повагу й довір'я до написаного, автор частенько пересипає свою розповідь латиною і словами, що вигадав

сам. Цим він ставить перед собою дві мети. Перша: при читанні твору матеріал краще засвоюється. Особливо медиками. Друга: така енциклопедичність автора значно наближає його до класиків, у когорті яких віднині якщо й прибуде на одного більше, то від цього класика не збідніє, хоча ще й невідомо, чи вона збагатиться.

З усією відвертістю автор заявляє, що факт, покладений в основу твору, абсолютно не типовий і не характерний для нашого життя і нашої медицини. У сучасній хірургії це вважається явищем *Opillium saarapulite* [41], тобто поодиноким і таким рідкісним, як чудовисько в шотландському озері Лох-Несс. Тому критика з перших же сторінок може заспокоїтися і взяти себе в руки, як бере себе в руки хірург перед операцією, якщо вона становить для нього певний інтерес.

В основі повісті – жодної вигадки. Книга писалася і була продиктована самим життям і тими статистичними даними й знаннями, якими часто користувалися герої цієї повісті товариш Мічений і товариш Місюрський. Першого звали Гвідон Іванович, другого зовсім навпаки, але це не давало їм підстав, розмовляючи між собою, плутати свої імена й по батькові, чого не можна сказати про автора, який обмежився тим, що їхні прізвища та імена постійно намагався замінити займенниками, що й полегшувало його працю над твором.

Все це дає підстави, скромно кажучи, назвати твір оригінальним. Передусім хоча б тим, що будь-який розділ, котрий сподобається читачеві, можна читати двічі. Його можна приписувати на ніч хворим у післяопераційну палату, і він з успіхом замінить запатентований угорцями знаменитий піпольфен і невідомо ким винайдений димедрол [42], що дається хворим як у вигляді ін'єкцій, так і таблеток.

Без зайвої скромності скажемо, що книга має і свої недоліки: вона легко загоряється від настільних ламп, цигарок і сірників.

На закінчення авторові хочеться від усієї душі і від імені героя повісті Гвідона Івановича Міченого сердечно подякувати усім професорам, хірургам, асистентам, аспірантам, які виявилися настільки скромними трудівниками своєї справи, що просили їхніх справжніх прізвищ не називати (окрім доцента тов. Місюрського І. Г.), а обмежитися тільки їхніми титулами і посадами, а також медсестрам, які як ніхто сприяли видужанню нашого героя, і їхні очі постійно йому говорили, що на світі нема нічого прекраснішого, ніж життя після операції.

Автор

Розділ І. Як визначається апендицит

Апендицит з'являється несподівано – як дефіцитні товари на прилавку. Але, на противагу товарам, не в кінці місяця чи кварталу, а після славного ювілею родинних свят чи просто доброї випивки, Якщо поява товарів визначається масовою появою людей в районі крамниць, то поява апендициту визначається в індивідуальному

порядку (вашою дружиною чи знайомим) у нижній ділянці живота або пупка і супроводжується, як правило, вигуком "ой", хапанням себе за праву здухвину і приблизно таким діалогом:

- Ти знаєш, у мене щось страшенно поколює в животі, - скаржитесь ви своєму знайомому.

- Де? В якому саме місці? - насторожується він так, ніби не вас поколює, а його.

- Ось тут, - показуєте ви на правий нижній квадрант живота.

- А коли ось так пальцем торкнутися? Болить? - присідає турботливо він, набираючи вигляду швидше гінеколога-любителя ніж ескулапа-хірурга.

- Неймовірно, - ледь не вигукнете ви після того, як приятель з усієї сили штрикає вас під ребро вказівним пальцем.

- Все ясно! - підводиться він з переможним виглядом полководця, який, тільки-но познайомившись із розташуванням військ на карті, уже вважає бій виграним. - Апендикс-с! - заявляє авторитетно товариш.

Потираючи від задоволення руки, як молодосвідчений хірург, якого більше цікавить діагноз тематичного хворого, ніж сама операція, збуджено починає ходити по кімнаті і, не поспішаючи, тягне з себе кожне слово.

- Треба негайно оперуватися! - нарешті робить він остаточний висновок і підкріплює його масою прикладів та випадків із життя його ближніх родичів, а то й із свого власного.

- Треба негайно оперуватися, - повторює він. - З цим не жартують!

- А ти звідки знаєш? - цікавитеся ви і б'єте його прямо в сонячне сплетіння, образно кажучи, такими словами. - Ти що, хірург?!

- То не має значення. Я тобі кажу як людина, яка перенесла апендикс. І не якийсь там, а гангрений! Ще б півгодини, і я б ніколи не зумів тобі поставити цей діагноз. Апендикс розірвався на моїх очах у руках хірурга. Тут жарти короткі. Апендикс - це атомна бомба. Гірше: міна уповільненої дії, про існування якої ти знаєш, але не знаєш, коли вона вибухне.

Далі, вже й так налякавши вас добре (він на цьому не зупиняється, бо, бачте, турбується про вас, як рідний брат), він починає на додачу наводити ще й статистичні дані, які показують, що смертність від апендициту вища, ніж від операцій на серці і трепанації черепа, разом узятих.

- Так показали останні дослідження, - закінчує він, не посилаючись на жодне джерело, куди при першій нагоді могли б зануритися й ви.

- Хворі на апендикс, - щоб у ваших очах зріс його авторитет, він говорить в усіх випадках "апендикс", як окремі люди, що полюбляють більше назву "гіпопотам", ніж "бегемот", особливо тоді, коли друге слово викликає у вашого співбесідника неприємні асоціації, - так от, хворі на апендикс гинуть, як мамонти під час льодовикового періоду. Часто хірурги безсилі. В одних цей атавістичний відросток розривається в поїздах, в інших - у каретах швидкої допомоги, в третіх... Я вже казав, як у мене. Це може завтра повторитися з тобою, якщо ти зараз негайно не викличеш таксі і не поїдеш до лікарні.

Пам'ятай, завтра буде пізно, – починає закликати він вас. – Дев'яносто дев'ять і дев'ять десятих після цього не виживають.

Виріж негайно, якщо не хочеш залишити дружину молодою вдовою. Операція – укусу комара. Я поїхав, жди мого дзвінка.

Він міцно тисне вам руку і з закликом "тримайся!" щезає за дверима.

Окрім згаданого, є ще декілька способів, як визначити апендицит. Один із них – звернутися до гарного спеціаліста, який, якщо вірити йому, давно на цьому ділі зуби з'їв.

Він заведе вас у кабінет чи ординаторську і, поклавши на тапчан, заголить вам живота й почне на ньому спочатку вишукувати якусь точку під загадковою і невідомою для вас назвою Мак-Бурнея [43], якої ви особисто в своєму житті там ніколи не помічали і дуже сумніваєтесь, чи вона там є й тепер. Не знаходить її у вас і професор, але на цьому, як і ви, він не заспокоюється і починає вишукувати ще якісь симптоми типу Ситківського, Ровзинга, Щоткіна-Блюмберга або ж навпаки, – поклавши вас на лівий бік, – Блюмберга-Щоткіна.

Якщо й ці симптоми йому нічого не дадуть – примусить вас негайно здати кров, не забувши на клаптику паперу написати cito [44].

Поки молоденька лаборантка з пальчиками ніжнішими, ніж у вас, братиме sanguis [45], ви зіщулитесь так, ніби вона збирається не вколоти вас пером, а нанести удар ланцетом. Вдаючи, що вас це аніскільки не лякає, ви в душі міркуватимете, чи пішла б вона з вами в кіно, якщо у вас не виявиться апендициту, а в неї ніякого homo sapiens [46] чоловічої статі.

Після того, як лаборантка піде і ви помітите, що й ноги у неї теж не рівня вашим, професор засукає рукави і з новою силою візьметься за вас та за вашу точку Мак-Бурнея. Покладе вас на один бік, потім на другий, тоді примусить підняти й випрямити ногу і якийсь час потримати її вище вашої, а не його, голови, натисне з усієї сили вам на живіт і аж після цього дозволить різко опустити ногу.

Словом, коли з вас піт почне котити градом, а біль розпливеться з правого нижнього квадранта по всьому великому квадранту, ви закотите очі під лоба і скажете:

– Професоре, я більше не можу. Швидше або ріжте, або, або... я...

– А що ж тут різати?! – запитує він у вас, хоч ви прийшли про це запитати в нього. – Що ж тут різати, коли я нічого не знаходжу. У вас звичайний colitides [47], і не більше.

– Професоре, а щоб зрозуміліше... – перелякано благаєте ви і дивитеся на нього такими очима, як перед цим дивилися на лаборантку, хоч вам аж ніяк не хочеться призначати йому побачення вдруге.

– Щоб зрозуміліше, – у вас звичайний коліт.

– А це не страшно? – питаєте ви.

– Не страшно, якщо врахувати, що доведеться трохи посидіти на дієті № 4 та забути про aqua vitae [48] і spiritus vini [49]. Це вас не лякає?

– Не дуже, – чесно признаєтесь ви.

– От і прекрасно. Тільки раджу вам зробити іррігоскопію, і якщо все гаразд – то, як

кажуть в атеїстичний вік, – з богом, Парасю!

Ви схоплюєтеся з тапчана й кажете не просто "спасибі", а "велике спасибі", хапаєте обома руками професорову руку і, забувши з кишені пальта витягти власну шапку, вискакуєте з відділення з такою швидкістю, ніби у вас професор, шукаючи апендикс, несподівано для себе і для вас виявив реактивний двигун, який до цього не заводився.

– Ніякого апендициту нема, – сяючи, як накрохмалений халат хірурга зранку, сповіщаєте ви урочисто приятелю.

– Хто тобі казав? – цікавиться він таким тоном, ніби на цьому щось програє.

– Один спеціаліст.

– Не вір жодному слову. Зі мною точнісінько те саме було. А наступного дня я ледь не попрощався з трикімнатною, умебльованою імпортним гарнітуром, квартирою. Ти цього теж хочеш? Ні. Ну, так я тобі ще раз кажу: з міною жартувати не можна. А тим більше, коли вона уповільненої дії.

– То що ж мені робити? – питаєте ви.

– Ліквідувати, і то негайно. Як ти себе відчуваєш?

– Та ніби нічого.

– Так от, при першому подібному приступові, не слухаючи нікого, викликай швидку. Запам'ятай моє слово: у тебе апендикс-с. – Він тисне вам руку, і ви раптом відчуваєте, що десь у точці (може, й Мак-Бурнея, хто його знає) знову починає нити.

– Ні, таки виріжу. Він має рацію: апендикс є в усіх. Не може бути, щоб не було його в мене. Мабуть, і в мене є. Краще пізно, ніж ніколи, – кажете ви і з словами "хоч би дотягти до ранку" лягаєте спати, натягуючи ковдру аж на самісінькі anris media, а по-нашому – вуха,

Розділ II. Як прооперуватися

Після вчорашньої розмови ця думка ні на мить не полишає вас. Навіть тоді, коли ви прокидаєтесь, ізолюєтесь від ковдри й починаєте гасати по кімнаті, як хворий у зачиненому кабінеті стоматолога. Ви безперестанку тримаєтеся за живіт, говорячи самі до себе (дружина як на те чи десь у матері в селі, чи у відпустці):

– Чи скоро вже?

А тоді не витримуєте й ледь не кричите:

– Господи, чи скоро вже той ранок?

Будемо відверті, якщо той господь десь і є, я певний, він вам нічого конкретного не скаже, скільки б ви не благали. Моя вам порада: прислухайтеся до мітел. Мітел двірників. Якщо тільки почуєте перші "шу-у, шу-у" за вікном – знайте: ранок уже близько. Спостережливій і досвідченій людині це одразу стає зрозуміло, бо вона знає: двірник на тротуарі – світанок на порозі.

І от саме в той час, коли двірники з жеківськими мітлами дружно висипають на тротуар, здається, з однією тільки метою: щоб розбудити не тільки вас, а й сонце (бо вулиці все одно залишаться такими, як і звечора), у вашій кімнаті раптом лунає дзвінок. Ви спочатку лякаєтесь, а тоді спокійно берете себе за живіт.

У вас розвіюються останні сумніви.

- Таки ранок, - кажете ви впевнено і, підтримуючи однією рукою штани, які щойно зібралися одягти, другою правий квадрант живота, як казав приятель, поспішаєте до телефону, наче до рідної жінки після восьмидобового відрядження.

- Привіт! - чуєте ви. - Живий?

- Як бачиш, - кажете ви, хоч ні він, ні ви нічого бачити не можете, але зате чуєте відносно непогано.

- Я радий за тебе. Говори голосніше, щось тріщить. Як ти спав? Як відчуваєш себе? Я вчора зустрів одного знайомого. Кандидат медичних наук. Двадцять сім років з половиною. І вже доцент. Не те що ми з тобою. Наш ровесник, а вже світило в медицині. Першим придумав апендикс не зашивати - склеювати. Щось на зразок велосипедних камер. Словом, вулканізація. Переворот у медицині. Обезболюючий метод. Я йому говорив за тебе. Черга велика, та, оскільки ти мій друг, - обіцяв позачергово. Отож, замовляй таксі...

- Дякую, - кажете з острахом ви.

- Ти не дякуй. Ти мені кажи - болить чи не болить?

- Ніє.

- Де?

- Розібратись не можу. Здається, по всьому тілу.

- Тільки цього не вистачало. Може, уже перитоніт. Блював?

- Ні, - хитаєте ви головою.

- Але хоч тягло?

- Не пам'ятаю - спав.

- Я тобі заздрю. А я ледве відходжу. Посиділи вчора з Айвазовським.

- З ким? З ким? - цікавитесь.

- З Айвазовським. Ну - доцентом. Це я його так назвав. Тонкі руки, точні рухи. Хірург - першого класу. Майбутній Пирогов і Греков. Онук Коломійченка. Руки ніжні. Від двадцятип'ятиграмової чарки тремтять. Уявляєш? Але це не головне. Коли робить операцію - збирається в один клубок, як їжак. Нерви напружені, але міцні. Негайно замовляй таксі. Ніякої швидкої. Можуть завезти не туди, куди треба. Їдь тільки до нього. Він чекатиме. Оперуватиме особисто. Чув? Особисто. Хочеш - під місцевим наркозом, хочеш - під загальним. На твій розсуд.

Ви щось силкуєтесь сказати, кілька разів вичавлюєте з себе щось на зразок "але", та він нічого не хоче слухати, а тільки каже:

- Ніяких заперечень. Приїжджаєш туди. Заявляєш: гострий апендикс...

- Апендицит, - поправляєте ви.

- Не має значення. Що кому подобається. Справа смаку. Кажи - гострий, і край.

Пече, ріже, нудить. Для більшої переконливості кажи, що ще й штрикає під ложечкою і аж у вусі віддає. Питатимуть, де працюєш. Кажи – у торгівлі.

- Ти що?

- Не "що", а те, що чуєш: у торгівлі. В універмазі, у відділі шапок і дамських капелюхів. Якщо питатиме не хірург, а хірургиня, скажи: завскладом імпорту – кофточки, гарнітури й подвійні французькі пеньюари [50] , переважно рожевого й голубого кольорів. Інших не буває.

- Пробач, – малоінтелігентно перебиваєте ви його. – Але яке я до цього маю відношення? І взагалі, до чого тут пеньюар, коли в мене апендицит?

- Ти не зчиняй дебатів, як кажуть в Одесі. Ти жити хочеш? Вжити хочеш? Так от: ти або завсектором шапок, або завскладом універсальної бази. Ті труби, які ти випускаєш, нікого в хірургії не цікавлять. У медицині вони, як ти знаєш, не застосовуються. Навіть для продування.

- А якщо? ..

- Ніяких "якщо". Думаєш, вони почнуть одразу натякати? .. Абсолютно. Лікарі мають такт. Вони переважно люди з вищою освітою. Доцент тим більше. Захистив же дисертацію. Сам. Без мами і без дяді. Клявся. Якщо ж хто й натякне, то хіба що перед самою випискою, після операції. Не раніше, як знімуть шви.

- Ти ж казав, що будуть клеїти...

- Це ж усередині, а на животі шиють.

- Гаразд, а що я скажу тоді?

- Даси телефон. Мій. Кумекаєш?

- Не зовсім.

- Дивак-чоловік! Даєш їм мій телефон. Вони мені дзвонять, питають тебе...

- А що ж скажеш ти?

- Я скажу, що ти помер. Передчасно, мовляв, виписали, занесли інфекцію, і все таке інше... Та ти не хвилюйся. Хай тобі ні голова, ні живіт не болять. Будь певний, одразу замовкнуть. Хоч не назавжди, але більше не телефонуватимуть.

Це вас трохи заспокоює. Бо все звучить справді переконливо й просто.

- Ну, гаразд, – погоджуєтесь ви. – А ти з тим доцентом точно говорив?

- Як оце з тобою. Тільки ще ближче, не по телефону. Я йому розповів про твій апендикс. Намалював клінічну картину. Він аж за голову взявся. Каже: "Вези негайно. Це те, що треба. Мені під тему..." Словом, їдь і не задумуйся. Він на тебе вже давно чекає. Проси загальний наркоз – не відмовлять. Тільки ж дивись не підведи. А то я виявлюсь брехуном. Ну, будь! На третій день після операції забіжу...

Він кидає трубку, і ви чуєте, як холодний піт спочатку покриває вам чоло, а тоді вже квадрант живота.

Розділ III. Як взяти себе в руки

Саме над цим ви й замислюєтесь, одержавши свіжовипрану форму, яка складається з сорочки, халата і однієї пари тісних кальсонів з великим чорним штампом "Лікарня № 7" на лівій половинці того місця, яке в медиків чомусь називається *pelvis major* [51] .

- Візьми себе в руки, - кажете ви самі собі, намагаючись з першого разу потрапити тремтячою ногою в холошу кальсонів.

- Не хвилюйтесь, - по-материнському каже вам няня.

- Я не хвилююсь, - запевняєте ви її, хоч самі в цьому трохи сумніваєтесь.

- Тоді не спішіть. У вас операція не складна. Спішити нікуди. Встигнете, - няні завжди говорять більше, ніж їм слід, але це зовсім не тому, що всі вони базіки. Просто їм хочеться перед кожним новим пацієнтом здаватися якщо не лікарем, то принаймні медсестрою. Бо няні належать до категорії тих професій, про яких онуки чи діти в дитсадах або школах не вигукують з гордістю: "Моя мама - няня", а самі вони не заявляють про це з гордістю в масових товариствах чи на батьківських зборах.

Але ми, здається, трохи відхилилися від основної теми, Тим більше що нова форма вами повністю одягнена, хоч і не можна сказати, що вона ніби на вас шита і "сидить" на вас, як на солдатів надстрокової служби.

- Вам пощастило: сьогодні операційний день, - повідомляє вам радісно няня. - Але оперувати, - професійно додає вона, - вас одразу не будуть. Полежите день-два. Візьмуть аналізи, поставлять діагноз, а тоді вже... почнуть різати.

- А як прорветься? - запитуєте ви.

- Не прорветься, - пропускає вона вас у такий просторий ліфт, що в нього міг би заїхати трактор "Беларусь" з причепом, . - Хоча у нас, у хірургії, всякі випадки трапляються...

Але ви вже її не слухаєте. У вас якраз починається психологічний процес, який вимагає мужності і хоча б пари таблеток триоксазину [52] . Процес внутрішньої боротьби і сумнівів складний. Перш за все ви собі кажете: "Візьми себе в руки. Будь мужчиною".

Поки няня уточнює в старшої медсестри, в яку палату вас покласти, ви стоїте й відчуваєте, що ще себе в руки не взяли і що у вас живе одна-єдина думка, чи не дати дьору через вікно з швидкістю балістичної ракети.

- У цьому палату, - чуєте ви нарешті голос няні, яка передає вас у руки медсестри, звісно, не в буквальному розумінні цього слова - адже ви ще тримаєтесь на ногах, хоча вже й не так певно. Ви робите перші кроки до палати й відчуваєте, що ноги у вас якось підкошуються й вибивають дріб, мало чим схожий на барабанний. Ви заходите в палату, де з кожного ліжка на вас дивляться по одному, по двоє очей (у деякого вони перев'язані). "Мужні люди, - думаєте ви про них, - не те, що я". І тільки тепер, здається, берете себе в руки.

- Оце ваше ліжко, - каже медсестра. - Зараз няня принесе постіль.

- Номер тринадцять, старик, - гукає жовчний тип з підбитим лівим оком і струсом

мозку третього ступеня. Але про його хвороби ви дізнаєтесь згодом.

- Дякую, сестричко, - переходите ви на пестливу форму звертання і, лагідно посміхаючись, тільки тепер помічаєте, що фігура у сестри - копія ранньої Бріджіт Бардо [53] .

- У тебе що? - запитує один з тих хворих, яким хірургічні відділення давно замінили рідний дім і забезпечили тимчасову столичну прописку.

- Апендицит, - кажете ви і для більшої вагомості додаєте: - Гострий, - хоч цього діагнозу вам ще ніхто не встановлював, окрім вашого приятеля і няні, яка видавала вам обмундирування.

- Фі-ю-ю! - робить він рота трубочкою. - Серйозна операція! Умерти можна! Але ти не дрейф! Може, й виживеш, - зневажливо каже він і дає зрозуміти, що з вами йому нема про що говорити. Він висовує з-під ковдри ноги (на одній вашу увагу привертає шкарпетка, друга - боса) і майже торкається ними вашої подушки. Посмішка співчуття, що до цього непідробно грала на його обличчі, тієї ж миті поступається місцем байдужості і відвертої до вас зневаги.

- А у вас що? - звертаєтесь ви тільки до його профілю, який оддалік нагадує класичний римський.

- У мене, синок? - перепитує він так, ніби не чекав від вас цих слів.

- У вас, - миролюбно й по-синівськи підтверджуєте ви.

Він підводиться на лікті й ховає ноги. Видно, ви йому сподобалися.

- Ти краще, синок, запитай, чого у мене тільки не було. В енциклопедії таких хвороб не знайдеш. Професори з ніг збиваються. Дивляться на мене так, ніби операції - це моє хобі. Ти мене зрозумів? Чого я тільки не переніс: ремонт копчика - раз, королівська грижа - два, професійний геморой - три, дві резекції - п'ять, - він сідає на ліжко і починає знову загинати ті ж самі пальці. - Один холецистит, два паропрактити. Це маєш вісім, раз рвав гланди, раз аденоїди, додай сюди два переломи нижніх і верхніх кінцівок і твій нещасний апендицит, якого я до операцій не відношу. Маєш скільки?

- Дванадцять, - кажете ви.

- Ти думаєш, цього мало? - питає він вас.

- Я цього не думаю.

- Ну, так додай сюди ще одну "тритомну" і плюс подарунок Варвари Іванівни - колишньої моєї дружини, яка на вічну згадку мені нанесла удар твердим тупим предметом під відомою назвою макогін. Цього тобі мало?

- Мда-а! Ви перемучились.

- Єрунда. Мені до цього не звикати. Заживає як на собаці. Чоловік, синок, все витримає. Навіть рідну жінку. Ти одружений?

- Був гріх! - ніяково посміхаєтесь ви.

- Воно з гріха все починається, - каже він. - Ти що, у хірургії вперше?

- Уперше, - признаєтесь чесно ви.

- Воно й видно. Тремтиш, як цуцик на прив'язі. Не бійся. Візьми себе в руки. Це

головне. Інакше... Без ускладнень не обійтися. Повір мені.

- А я вже взяв. Мені зовсім не страшно.

- Ну, ти не бреш. Перший раз усім страшно, як новачкам на передовій. Але ти не бійся і не переживай. Це головне. Послухай, синок, ветерана. Я всі шістнадцять операцій переніс тільки тому, що вмів себе тримати в руках. І завтрашню перенесу. Бачиш, здоровий як бугай.

- Бачу, - підтверджуєте ви, не вірячи в свою щирість, як і в те, що він здоровий як бугай. - А завтра у вас що за операція?

- А, синок, довго розповідати. Не операція, а любов. Женився я. Не в шістнадцяте, але десь близько біля того. Маю один недолік. А правильніше - не один, а два. Люблю горілку, як жінок, і не можу досі розібратися, кого з них більше. Тепер усе. Зав'язав. Напоїла жінка і, здається, востаннє. Кислотою. І, видно, не зовсім свіжою, бо щось усередині попекла. Хірурги пообіцяли завтра подивитися... Ну, ти лягай, синок, лягай. Ліжко не таке, як дома, але ти не переживай.

Ви, здається, потроху починаєте заспокоюватися і цього разу по-справжньому берете себе в руки.

Розділ IV. Чим вирізають апендикс

Якщо вірити дисертаціям, різним теоріям, розповідям і, нарешті, студентам-медикам, то апендикс вирізають скальпелем. Але в хірургічному відділенні, якщо вам пощастить туди потрапити, ви переконуєтеся, що ніхто скальпелем той апендицит ніколи не вирізав. Апендикс вирізають тільки ножом. Невідомо, чи то ніж кухонний, чи добре відточений десертний, але відомо напевно, що то ніж.

Принаймні в цьому з самого ранку наступного дня вас переконують усі хірурги, які по черзі обмацують вашого живота і при цьому кажуть:

- Я особисто не бачу підстав класти його під ніж.

Підкреслюю: під ніж, а не під скальпель. Ніхто навіть з найвидатніших професорів, які є в наявності хірургічного відділення, ніколи не скаже: "Покладіть цього товариша під скальпель". Всі, наче змовилися, кажуть: "Треба класти під ніж", ніби останнім часом заводи медтехніки випускають якісь особливі ножі для апендицитів. Як би там не було, а ви вже можете дати голову навідріз і будь-якому дилетанту довести, що апендикс вирізають ножом, а гланди виривають звичайними обценьками, тільки перед цим добре їх стерилізують.

Але це буде потім. Поки що вам забороняють їсти, зовсім не дають пити і час від часу беруть кров. Беруть і такі лаборантки, при яких тільки близька присутність

хірурга не дозволяє вам сказати чогось теплого й ніжного про їхні пальчики.

Бувають і такі, яким нічого не хочеться сказати, а тільки, як ровесницям жінчиної мами, по-синівськи поскаржитися:

- Скільки ж можна колоти?! Ви сьогодні вже третя!

- Нічого не поробиш, сонечко, терпи. То брали у тебе загальний аналіз. У них щось не вийшло. Мало лейкоцитів. Зробили повторно. Ніби все в нормі. Ну, а я з центральної лабораторії. Для контролю. Після операції весь час так буде, - заспокоює вона вас, жонглюючи піпетками, неначе досвідчений складув. - Будуть ще брати й на цукор, і на протромбін, і на згортання. Аякже?!

- А щоб зразу це все? Не можна?!

- Можна, сонечко, можна, але це ж різні лабораторії. Я з центральної, а ті з санпропускника, а ті з третього відділення. Тому, сонечко, тебе так часто й колять.

Звільнившись від усіх процедур, як ви собі гадаєте, і, нарешті, повністю освоївшись з обстановкою, ви виходите в коридор, щоб побачити життя зблизька. По довгому коридору парами і поодиноці снують хворі. Одні з претензією на справжню усмішку - посміхаються, інші, жестикулюючи, дають останні практичні поради таким, як ви, новачкам,

- Пробачте, у вас що? - питаєте ви, наперед знаючи, що він у свою чергу не запитає вас: "А яке твоє діло?". Народ у хірургічних відділеннях ввічливий. Особливо перед операцією і, не більше тижня, після неї.

- Апендицит! - відповідає він.

- Ну і як?

- Та-а. Зашили.

- Боліло?

- Ні, тільки неприємно, коли ото ножем...

"Ага-а, все таки ріжуть ножем, а не скальпелем", - остаточно переконуєтесь ви, ніби це для вас зараз найголовніше. Ви хочете запитати у нього ще про щось, але раптом чуєте позад себе:

- Мічений!

- Мене? - запитуєте ви, тикаючи себе пальцем у груди, ніби певні, що в хірургії ще є пацієнти, які мають такі прізвища.

- Ти - Мічений?

- Ну?!

- З сьомої палати?

- З сьомої! - підтверджуєте боязко ви.

- Тебе хірург шукає...

У вас серце разом з шлуночками опускається аж в regio hypochondriaca sinistra, починає так калатати в os temporale [54], що ви уже не певні, чи дійдете до палати.

- Мічений?! - запитує вас лікар, який уже вас мацав у санпропускнику і двічі на ліжку і, здається, збирається робити це ще раз.

- Лягайте, - командує він.

Ви виконуєте команду, навіть забувши скинути халата кольору галіфе із синього шевйоту.

- Не на живіт, на спину.

Ви повертаєтесь, дивлячись на лікаря очима переляканої лані.

- Ще раз промацаємо вашого животика. Дивний якийсь у вас апендицит. Хто вам установлював діагноз? ..

- Один знайомий... - відповідаєте ви так, ніби це речення ще не закінчене і повністю має звучати так: "Один знайомий лікар".

- Ну, гаразд, - перебиває він вас. - Підніміть ногу вище голови і не згинайте в коліні. Не цю, праву. Тепер опустіть.

Ви опускаєте.

- Ну як, болить? - відриває він руку від вашого живота і так дивиться на вас, ніби чогось чекає.

- Ні, - спокійно кажете ви.

- От що, Мічений, я думаю ще вас день-два потримати для обстеження, а тоді виписати додому. Ніякого апендициту я у вас не знаходжу. Як ви на це?

- Позитивно! - вигукуєте ви і дивитеся на нього, як іменинниця на гостя, що підніс їй найоригінальніший подарунок. - З радістю. Я вам буду дуже вдячний, - не знаючи за що, дякуєте ви йому, забувши про дванадцять своїх колег по палаті, які мовчки спостерігають за цією сценою. У цей момент у палаті з'являється ще двоє хірургів. Попереду йде рудий, з-під білої накрохмаленої його шапочки стирчить волосся кольору мідної тарілки на оркестровому барабані. Другий вищий і чорний, ніби щойно з пустелі Сахари.

- Іване Гвідоновичу, - звертається ваш лікар, який щойно обмацав вашу очеревину. - Подивіться, будь ласка, хворий поступив до нас з гострим апендицитом, але я особисто...

- Як прізвище?

- Мічений, - відповідаєте насторожено ви.

- Ви-и Міче-ний?! - цікавиться здивовано він, ніби ви назвалися не Міченим, а щонайменше Александром Македонським чи Тамерланом.

- Я Мічений, - відповідаєте трохи з викликом ви.

- Гвідон Іванович?

- В житті і побуті. А за паспортом - Гедеон, - посміхаєтесь ви з виглядом людини, якій тепер нічого не страшно, бо не пізніше як післязавтра вас виписують і ви знову будете вдома.

- Дуже радий з вами познайомитися, Гвідоне Івановичу. Мені вас рекомендував товариш Фартушняк.

"Доцент, - раптом вистрілює у вас думка, як зернята достиглої акації, - друг мого друга".

- Так що нас хвилює? - питає накрохмалена шапочка з мідним волоссям і сідає поруч вас, кладучи вам на плече руку, ніби родич у першому коліні.

- Поступив з діагнозом "гострий апендицит", але я...
- Пробачте, - перебиває доцент Місюрський лікаря, який збирався вас виписувати.
- Ви можете йти. Я це вже чув.

Лікар виходить. Доцент оголює вашого живота і, схрещуючи на вашому животі руки, з усієї сили тисне на правий нижній квадрант.

- Ой, - від несподіванки вигукуєте ви.

- Так болить?!

"Та ні, то я з переляку", - хочеться сказати вам, але ви тільки заперечливо киваєте головою: мовляв, не дуже. Доцент, обійнявши вас по-братському за плечі, уточнює:

- Значить, завсектором хутра й ондатрових шапок?

- Завскладом імпорту, - неприязно відповідаєте ви. - Бразільська кава, японські парасольки і цейлонський чай у металевих баночках.

- Це чудово, що ви перед операцією не втратили почуття гумору. Сподіваюся, під час операції ви його теж збережете?! - підводиться він.

- Як - схоплюєтесь ви так рвучко, ніби у вас ніякого апендициту нема й ніколи й не було. Ви кидаєтесь до виходу в пошуках того лікаря, який збирався вас виписувати.

- Як його звати?

- Юрій Антонович, - гукає хтось із хворих.

- Юрію Антоновичу, Юрію Антоновичу, - забувши про субординацію і етикет, хапаєте ви хірурга за накрохмалений рукав. - Що ж це виходить?! Ви ж казали - випишете. А цей товариш каже - на операцію...

- Це сказав доцент, - коротко, як в армії, кидає він, і його білий халат щезає в ординаторській за дверима. Ви залишаєтесь один на один зі своїми роздумами в коридорі і затуманеними очима дивитесь на вікно й думаєте:

"Якби не другий поверх, а так трохи високо".

Ваші роздуми перериває медсестра чи няня (це вже вас не цікавить).

- Прошу, - каже вона і професійним рухом садовить вас у коляску.

- Куди? - запитуєте ви.

- На операцію.

- Я й пішки дійду.

- Пішки не заведено. Ми зобов'язані хворих возити, - розвертає вона коляску, на якій після апендициту полюбляють кататися наймолодші пацієнти відділення.

В операційній вас кладуть на холодний, як дно морозилки, стіл з різними не зрозумілими для вас важільками й білими нікельованими штучками, голову засовують під залізну дугу і міцно прив'язують за руки й ноги.

"Ну, все, - кажете ви, - тепер не втечеш".

- Е-е, так, любий мій, не годиться, - раптом кажуть вам. - У сорочці навиворіт ми не оперуємо. Переодягніться.

"Є ще шанс", - підбурює вас внутрішній голос.

"А ноги?! - запитуєте ви в того голоса. - Та й не солідно. Хай для профілактики вже виріжуть. Кажуть же, не боляче".

- Іване Гвідоновичу, - звертаєтесь ви до доцента, який ходить перед самісіньким вашим носом, але поки що без ножа. - А ви собі вирізали апендицит?

- Ні, а що?

- Я так і думав. Швець завжди ходить без чобіт, - і ви заплющуєте очі, так і не побачивши, чим же все-таки вирізають апендикс: ножем чи скальпелем, і несподівано для себе засинаєте.

Розділ V. Голубий апендицит

Прокидаєтесь ви від наркозу так само несподівано, як і засинаєте.

- Де я?

- У палаті, - чуєте ви знайомий голос.

- Води, - благаєте ви.

- Тобі ще не можна. Тільки губи змочи. Ваткою. Вологою. - І ви відчуваєте на своїх спраглих губах якийсь холодний квач.

- Жінко, ти? - нарешті впізнаєте ви свою дружину. - Приїхала? Це добре. Пропустили?

- Всього на декілька хвилин.

- Болить, - тихо і відверто повідомляєте ви.

- Нічого, потерпи. Найстрашніше позаду.

- Ти так гадаєш?

- Тобі ж сам доцент операцію робив.

- Хіба мені від цього легше?!

- Не легше, але... всі кажуть, він гарний спеціаліст.

- А для чого загальний наркоз? Апендицит же роблять під місцевим?!

- Кажуть, довго не могли знайти в тебе апендикса. Нібито й зовсім не було...

Ви мовчите. Згадуєте перші хвилини на операційному столі. Спочатку вас примусили переодягти сорочку, а потім? Що ж було потім?..

Знову перед очима туман, і ви тривалий час перебуваєте в такому стані, коли навіть наймолодша і найсимпатичніша з медсестер не хвилює вас, а рідна жінка в цю мить здається найдорожчою істотою, яка є на світі, і ви в душі даєте їй слово віднині бути вірним, чим би ця операція не скінчилася. Нарешті ви наважилися розплющити очі. Спочатку помічаєте людину у білій масці, на яку з двох зеленкуватих очей поволі витікають такі мініатюрні сльозинки, яких неозброєним оком одразу й не помітиш. Це ваша дружина. Ви. відводите погляд і спочатку зупиняєтесь на вікні, завішеному простирадлом, тоді на баночці, де колись був майонез, а тепер вода з квачиком.

Саме в цей час, коли вам хочеться продовжити незакінчений діалог з дружиною, на

двох інших ліжках починають повертатися в світ ще два "наркотики", як тут називають тих, хто оперувався під загальним наркозом.

У перші післяопераційні хвилини хворих, як ніколи, цікавить цілий ряд досі ніким не розв'язаних проблем і питань. Тут вони ці питання ставлять гостро й безкомпромісно. Їх цікавлять саме ті питання, над якими ось уже тисячоліття б'ється людство, починаючи від Сократа і кінчаючи Іваном Валігурою з-під Житомира. Останній щойно вийшов з-під наркозу.

- Господи, де ти? - запитує він.

Спробуйте відповісти йому на це питання. Будь-які відповіді, навіть найкваліфікованіші, його не задовольняють. Правда, постова медсестра, в якої в атестаті з атеїзму, очевидно, "п'ятірка", на чергове запитання Валігури: "Боже, чи є ти на небі?" ствердно відповідає:

- Є, заспокойся, є, - і штрикає його в те саме місце, назву якого цнотливий редактор викреслює навіть тоді, коли його дати курсивом і латиною. Валігура деякий час дивиться на стелю тим поглядом, якого не назвеш допитливим і гарячим, і знову береться за своє:

- Мамочко, для чого ти мене на світ народила?

Ні медсестра, ні хірург (та, напевне, й доцент) на це питання відповісти теж не можуть. Валігура засинає.

Ви збираєтеся знову розпочати незакінчений діалог і теж не проти того, щоб поставити декілька питань, але в цю мить не витримує ваша дружина.

- Я більше не можу, - раптом заявляє вона. - Прийду завтра.

- Ти мені так і не сказала: у мене апендицит знайшли?!

- Знайшли.

- В руках хірурга не розірвався?

- Не знаю. Але мені знайома медсестра по секрету призналась, що в тебе був голубий...

- Який? - ви хапаєте її за руку й робите відчайдушну спробу здаватися перед нею бадьорим і мужнім.

- Голубий, - повторює вона.

- Голубий? - кажете з острахом ви, збираючись самі собі влаштувати ще один загальний наркоз, який у побуті іменується втратою свідомості.

- Ти не лякайся. Кажуть, це зовсім не страшно.

- Але я про такий не чув. Хворі розповідали про гострий, гангрений, флегмонозний, катаральний...

- Оце, здається, і є катаральний. Сестра казала, що його хірурги називають голубим. Таке трапляється дуже рідко. Майже ніколи.

- Дивно. Мабуть, тому й під загальним наркозом?!

- Мабуть, - каже вона. - Тільки ти не падай духом.

- Не буду, - кажете ви і відчуваєте, що мурашки на вашій спині зараз вийдуть на старт.

- Голубий апендицит, синок, це звичайний катаральний. У тебе, значить, взагалі не було ніякого апендициту. Видно, неточний діагноз поставили, - чуєте ви знайомий голос. Ви повертаєте голову і тільки тепер пізнаєте сусіда по палаті № 7. Це той, що уже переніс 16 операцій, не рахуючи сьогоднішньої. Прізвище його Козак.

- Голубий апендицит, - пояснює він з французьким прононсом, бо одна ніздря у нього зайнята шлангом, через який проходить кисень, - це той, синок, з яким бігають за дівчатами, не боячись, що він прорветься, до ста з половиною років. Даремно тебе прооперували. Видно, хтось неправильний діагноз поставив.

"Хто ж, як не Фартушняк, і... доцент", - хочеться сказати вам.

- Мене спочатку хотіли виписувати, - кажете ви і чуєте, що старт мурашками на вашій спині уже взято і вони роблять, здається, дванадцять коло навколо лопаток.

- Ото й треба було, синок, уже давно сидіти вдома...

- А для чого ж загальний?

- Мабуть, щось шукали. Хотіли встановити, що ж тебе все-таки поштрикувало, синок. Боліло ж, еге-е? .

- Хто його зна, - механічно відповідаєте ви, і вам раптом себе стає жаль. "Невдача, - думаєте ви. - Проклятий Фартушняк! Теж мені друг зі своєю міною уповільненої дії. Але куди ж дивився Місюрський? Доцент? Що ж він там мацав? Мак-Бурней. Симптом Шоткіна-Блюмберга. Очі б їм повилазили. Не було у мене ніяких ні симптомів, ні Блюмбергів. Правильно сказав професор. Коліт. Ні, понесло мене сюди. У палаті тринадцять ліжок. Один виписує, другий оперує, третій каже - сорочка навиворіт. Здуріти можна. От і не вір після цього в забобони. Швидше б виписатися. Тепер мене в лікарню ніхто не затягне. Хіба що непритомним візьмуть", - клянеться ви і засинаєте, забувши попросити обезболюючого.

Розділ VI. Коли настає пора великих перемін

Болі, як і сторожі, приходять надвечір.

- Сестро, сонечко ти моє, - стогне на ліжку Валігура.

- Чого тобі?

- Укольчик. Обезболюючий. І снотворне, - просить він у неї.

- На обезболюючі ліміт кінчився, а снотворне можу дати, - каже сестра.

- Ой, ой, йой, - вплітаєте в цей діалог і ви свої звуки.

- А вам чого? - підходить сестра до вас.

- Хоч трохи ніжності й ласки.

- Завтра вранці прийде Сергій Іванович, - каже вона. - Він вам зробить таку приємність. Потерпіть.

- Не треба, сестричко. Не кажіть йому нічого. Він завтра мені шви зніматиме.

Вона посміхається посмішкою переможця і йде з палати, як артистка під аплодисменти зі сцени, знаючи, що в неї ноги значно кращі, ніж голос, і вона від того не в печалі.

- Пора великих перемін, - каже Козак. - Раз, синок, ти вже сестру доглядаєш, а не вона тебе, то й додому час. Та й дзеркальце ти з жінчиної сумочки, здається, сьогодні попросив. Гребінець. Це перші ознаки того, що йдеш на поправку. Хірург помітить - негайно випише.

Вони по цьому в основному орієнтуються. Вважай, що тепер тобі тільки телефон залишилося дати медсестрі або адресу: "Головпошта, до запитання".

За вікном на землю опускається ніч, а в коридорі хірургії спалахує світло.

"Найдовші ночі у хірургії, - думаєте ви, - і в сторожа, якщо він страждає безсонням". Спить Валігура, як спокійний пасажир у залі для транзитних. Ви йому трохи заздрите.

Ранок до вас у палату заглядає несподівано, як заступник головного лікаря по господарчій частині. У коридорі починається зміна караулу: на пост заступає нова медсестра. Ваш найближчий сусід по палаті виймає з тумбочки окуляри, ретельно протирає їх, а тоді, примружуючи одне око, до другого приставляє скельце, наче лорнет, і довго й уважно дивиться.

- Куди це ви? - прокидається Валігура.

- На пост! - відповідає колишня виразка шлунка. - Сьогодні моя симпатія заступає.

- О, діло буде. Ви вже теж ідете на поправку, - втручається Козак. - Це перша прикмета. Передайте жінці, нехай негайно принесе вам дзеркальце, піжаму, одеколон...

- .. І модний широкий галстук, - додає Валігура. У палаті лунає сміх. Перший ранковий сміх.

- Мічений, - раптом чуєте ви своє прізвище, - вам уже пора ходити. На сніданок, - запрошує вас дітсестра таким голосом, ніби збирається вас пригостити за свій рахунок.

- Я з задоволенням, - кажете ви.

У коридорі хворі вже займають столи: дружно, весело, життєрадісно, як у вашому дворі "козлятники".

- У вас що? - питає роздавальниця.

- Апендицит.

- Який день?

- Третій.

- Перший "а"...

- Що - перший "а"? - перепитуєте, ніби ви не в хірургії, а в дитячому садку.

- Стіл перший "а", - ставить перед вами ріденьку кашу роздавальниця.

- Тут одне зернятко доганяє друге, - пояснює вам сусіда.

Ви нічогісінько в цьому не розумієте і тому питаєте:

- Де?

- У каші, - кидає нашвидкуруч він, забувши навіть розреготатися, бо зайнятий своєю справою.

У хірургії жартують всі: медсестри, хірурги, няні (дуже рідко), професор, доцент і, звичайно, хворі. Найбільше жартують "безсовісні",

Безсовісні - це ті, що ходять повз післяопераційну палату і регочуть так голосно, що медсестра не чує, чи там стогнуть, чи теж сміються.

- От безсовісні, - каже вона. - Тихіше, ви ж у лікарні, - нагадує вона їм. - Там тяжкохворі, - показує вона на післяопераційну палату.

- Ох, безсовісні, - ледь вимовляєте ви пересохлими губами. - Завтра-післязавтра і вони будуть отак лежати.

І справді, "безсовісні" лягають на ваше місце, а ви ходите вже повз ту палату і гомоните, жартуєте, тільки не регочете - боїтеся, що розійдуться шви.

- Совість у вас є? - цікавляться медсестри і вказують на ту палату, де вчора лежали ви.

- Ох, і люди! Ох, і безсовісні! - чуєте ви з палати і затихаєте. Тоді набираєте серйозного вигляду і йдете по коридору, зупиняєтесь біля вікна й даєте першу консультацію новоприбулому з таким виглядом, начебто ви все життя те й робите, що тиняєтесь по лікарнях.

- Підв'язуйте простирадлом живота. Це лікарі не всім радять, але, між нами, не всі це й знають. Цьому в інститутах не вчать.

- А під час операції дуже болить?

- Під час операції зовсім не болить, - кажете ви. "А втім, звідки мені знати! Був же під загальним наркозом". - Після операції трохи болить. Але то вже не страшно. Біль швидко проходить, як любов після весілля.

- А що у вас? - зупиняє товариш ще двох, що вийшли після сніданку і чергових "променад" на "рандеву" у коридорі.

- Апендицит, - водночас ледь не вигукують вони.

- Скажіть, дуже болить, коли ріжуть? - перевіряє ваші дані товариш.

- І не чути...

- А чого ж ти верещав, що ми у палаті вуха затикали? - перебиває його напарник.

- Хто-я?

- А що ж - я?

- Та ти що! То ж водночас зі мною на сусідньому столі жінку різали. Вона й кричала...

- Отаким басом?!

- Під час операції не тільки басом закричиш, вовком завиєш.

Новоприбулий іде в палату. Йдете за ним і ви. Адже колись ви тут лежали. Тепер у вас таке враження, ніби ви повертаєтесь з госпіталю в рідну військову частину.

- А-а-а! Привіт! Ну, як справи? Вирізали? Молодець! А ти боявся, - летять звідусіль голоси.

Ви залишаєте палату, але рожевоощокий не залишає вас і своїх тепер уже

банальних запитань.

- Якщо хірург не черкне випадково по кишці ножем, то не страшно, - кажете ви, щоб він тільки відчепився.

- А таке може трапитися?

- А чого ж не може?! Все може. Може трапитись, що ви потрапите до хірурга, може, до доцента, а може, й до студента шостого курсу. Як кому пощастить...

- А якщо попередньо домовитися? - його губи ледь не торкаються ваших вух...

- Тоді й професор може!

- А професор як?

- Бетховен, - згадуєте ви слова Фартушняка.

- Хто, хто?

- Бетховен, композитор такий, - кажете ви. - Пальці тонкі, ніжні й точні, а око зірке, як у чемпіона з стрільби з пневматичного пістолета. Зрозуміли?

- Смієтесь, - сердиться дядько, і його щоки спалахують, як начищені довоєнні п'ятаки з червоної міді. Він круто повертається і тікає від вас у палату.

Розділ VII. Коли слід чекати виписки

Виписки ви чекаєте, як модниця чобіток, висланих поштою. Ви ждете і думаєте, чому ж не заходять хірурги, професори, доценти. Чому ніхто з них вами не цікавиться перед тим, як удруге вас пустити в світ, щоб ви творили там свої незакінчені діла. Оскільки у вас апендицит, та ще й не який-небудь, а голубий, найлегший, то не думайте, будь ласка, що до вас у палату хтось з названих осіб хоч загляне. Єдине, на кого ви ще можете розраховувати, це на старшу медсестру. Вона завітає до вас у палату і скаже:

- Мічений, документи вам виписані. Ми готові.

- Але не готовий я.

- За чим затримка?

- За штаньми, - кажете ви. - І сорочкою. Треба ж жінці подзвонить. Хай приїде, привезе.

- Дзвоніть, - коротко кидає вона, ніби розбиває фразу об цементну підлогу.

- Рано тебе щось, синок, виписують, - каже Козак.

- Рано, - погоджуєтесь ви й думаєте, що Люба, ця золотистокучерява німфа у вигляді постової медсестри, чергуватиме тільки післязавтра.

- Рано, - зітхаєте ви. - Та й живіт щось здуває. Медсестра дала парочку синіх таблеток. Трохи начебто легше стало...

- Не страшно, - блимає очима найближчий сусід. - Не вийдуть природно - ще раз операцію зроблять. Раз сюди потрапив - звикай.

- Фурункул, - по-вченому кажете ви, - фурункул вам на кінчик язика.

- Завбільшки з м'яч, - додає, як завжди, Валігура, не уточнюючи, який саме м'яч він має на увазі. Ви висловлюєте йому свою вдячність, однаке в очах у вас щось близьке до тривоги і смутку.

- Щось рано тебе виписують, - наче в унісон Козакові, заявляє ваша дружина крізь телефонну трубку й електричні розряди в ній.

- Рано, - погоджуєтесь ви,

"Ще ж хотів Любину адресу записати. Чи хоч телефон". Останніх слів ви в трубку не кажете. Їх ви промовляєте подумки.

- Дуже рано. Чимось я хірургу не сподобався. А може, через апендицит. Каже, з таким апендицитом, як у мене, за часів академіка Грекова прямо з операційної відправляли додому, а на третій день дозволяли брати участь у народних танцях.

- Ну, гаразд. Після обіду я за тобою приїду. А взагалі - це щось дуже рано. Ти там нічого не накоїв? Бюлетень видали чи довідку?

- Бюлетень, - маловпевнено стверджуєте ви, бо його ви ще в очі не бачили, як і свого апендикса під час операції.

"Накоїв! Що ж я справді накоїв?! - піднімаючись по східцях на третій поверх, запитуєте ви самі себе. - Сказав завідувачому відділом, чому телефон-автомат не поставлять на поверсі, щоб не опускатися так низько? Ні, здається, не це. Що ж могло бути?"

А все так просто. Ви й не догадуєтесь, бо все те хоч робилося за безпосередньою вашою участю, але без вас. Все почалося з учорашнього дня. Після того, як до вас у палату завітала медсестричка.

Одягаються медсестри в лікарнях інтригуюче, і ви в перші дні не можете зрозуміти, для чого це робиться. І тільки тоді, коли нарешті операція і болі позаду, вас осяває думка, як німб.

"Все зрозуміло, - ляпаєте ви себе по голові, як кожний вчений перед великим відкриттям, - їх підбирають і одягають так зумисне для того, щоб хворі швидше піднімалися на ноги".

Якщо ви помічаєте, що халатик у медсестри значно коротший, ніж дозволяє мода і завідуючий відділенням, ви обов'язково не стримаєтесь і запитаєте:

- Валю, у вас сестричка теж медсестра?

- Ні, а що?! - насторожується вона. - У мене взагалі сестри нема.

- Тоді все зрозуміло.

- Що зрозуміло? - покривається вона плямами, які проступають навіть крізь густий прошарок компактної пудри "Лакме", і про себе думає: "Я тобі сьогодні, здається, маю поставити гірчичники. Я тобі їх поставлю!"

- Так що вам зрозуміло? Чого ви посміхаєтесь?

- Що ваша сестричка такий коротенький халатик не носить, бо у вас її просто нема.

- Її все? - розчаровано питає медсестра.

- Ні, не все. Ще є одне питання: скажіть, халатик ви шили на першому курсі чи ще

до вступу в училище?

- У вас температура нормальна? - кладе вона вам руку на чоло. - Дивно! Нормальна, - без градусника визначає вона. - Пора вже виписувати.

Після цього медсестра виходить і сідає на своєму посту з таким розрахунком, щоб найдосконаліша її сторона була повернена у бік алати.

- Ви, мабуть, і конкурс проходите? - тримаючись за живіт, цікавиться у медсестри, наблизившись до її столу.

- Який конкурс?

- Конкурс краси.

- Обов'язково, - лагідно і вдячно посміхається вона вам і в душі жалкує, що ви це так тихо сказали. Але зате в ту ж мить скасовує своє суворе рішення і замість гірчичників обіцяє поставити вам банки, діставши в операційної медсестри навіть трошки ефіру для цього діла.

Якщо ж ви замість компліментів почнете давати медсестрі свої поради чи рекомендації типу:

"А ви знаєте, до цього комірця сіро-зелені очі не пасують", чи: "Я б вам порадив до цих сережок носити губи тонші і складати їх на ніч бубликом", або: "Ви знаєте, з цим кирпичним носиком ваші ямочки не гармонують. Ви або ніс випряміть, або ямочки заштукатурте", - вона не тільки залишить своє рішення про гірчичники в силі, але й не полінується перед сном дати вам пару уколів не на новокаїні, а тільки камфорні чи на спецрозчині. Але перед цим обов'язково побіжить до хірурга, і тільки тоді ви зрозумієте, що у функцію медсестер входить ще один обов'язок: вчасно підказувати лікарям, коли хворого вже можна виписувати.

- Сергію Івановичу, - звертається вона до вашого хірурга, - Міченого з сьомої палати вже час виписувати.

- В яку?

- Пробачте, ви мене не так зрозуміли: не в яку, а додому.

- Чому ви так гадаєте? - цікавиться хірург, що був у Місюрського за асистента.

- З ранку до вечора гасає по коридору, до хворих жінок пристає. Мені особисто проходу не дає. Ні стати, ні сісти через нього.

- Температура є?

- Яка температура?! - дивується вона. - Хапає мене за руки, так вони в нього холодні, як з морозилки.

- Завтра будемо виписувати, - твердо каже Сергій Іванович.

- Весь час мені поправляє зачіску і каже, що її шапочка псує. А ще має діло до халата, - додає вона для більшої переконливості.

- А які претензії у нього до вашого халата?

- Що закороткий.

- Тут він має рацію, - каже хірург. - Підготуйте документи, а халат спробуйте знизу й справді трохи розпороти й видовжити.

- Ви так гадаєте?

- Так. Він, знаєте, трохи дезорієнтує не тільки хворих, але й лікарів.

Розділ VIII. Сім днів по тому

... Увечері молода і симпатична медсестра розміщує шосту каструлю марганцевого розчину і каже:

- До кінця. Скільки можете.
- Більше не можу, сестричко. Помру, - кажете ви. - Очі вилазять на лоба.
- Давайте через "не можу". Ще одну каструльку.
- Шлунок розтягнете. Діафрагма вискочить з-під ребра.
- Не вискочить. Ще трохи.

Згодом вам легшає.

... - Я так довго чекав на вас, - кажете ви, коли нарешті на порозі з'являється хірург.

- Що у вас, голубчику?

- Після апендициту... Ріже... Болить... Наче щось прорвалося всередині... Лікарю, врятуйте мене!

- Я тут безсилий, - каже лікар, щупаючи вашу очереватину. - "Обличчя Гіппократа". Загальний перитоніт. Зверніться до того, хто оперував, - каже він.

- Доцент, - ледь вимовляєте ви. - Місюрський. За рекомендацією Фартушняка. Мого товариша. Я більше до нього не хочу, - заявляєте ви крізь сльози. - Він доріже мене.

- Не доріже, - запевняє лікар. - Тепер він не знатиме ні сну, ні вихідного. Тільки до нього, і ні до кого іншого. Інший спише в архів разом з хорошим протоколом. Повірте мені, - хірург дає зрозуміти, що вас спишуть в архів і для проформи потримають не більше трьох днів у небажаному, як для вас, так і для ваших родичів, вигляді.

Коли персонал лікарні дізнається про ваше лихо, починається щось неймовірне.

- Мічений?! - дивується няня. - Я ж його вчора виписувала. Що трапилось?

- Кажуть, скальпель зашили, - чуєте ви і тільки тепер розумієте, що інколи легенди народжуються раніше своїх героїв.

- Що з ним?

- Повторна операція. Два тампони зашили хлопцеві і одні ножиці. Якраз в операційній світло погасло, - долинає до вас крізь підсвідомість.

- Господи, скарай тих електриків. Скільки тепер через них люди страждають, - бідкається няня. - Це ж він не виживе?

- Навряд, - каже чергова медсестра з санпропускника.

- На рентген, - чуєте ви знайомий голос доцента. Ви розплющуєте очі і дивитеся на нього поглядом благородного оленя перед дулами дубельтівки.

- Іване Гвідоновичу, невже справді ви мені ножиці зашили?

- Не говоріть дурниць, - каже молодий і вродливий доцент, якому (так вам здається) стояти не біля операційного стола, а на виставці мод, демонструючи елегантні костюми, і фотографуватися для журналу "Силует". - Треба було грілки не класти. Це прискорює перитоніт.

- Звідки я знав? Я ж не лікар.

- Не треба займатися самолікуванням.

- Все ясно, - притискуєте ви важкі повіки очей і звідти вичавлюєте дві скупі, як монети для жебрака, сльози.

До палати знову заходить доцент. Ви чекаєте його першого слова.

- Ну що ж, я буду з вами відвертим, - холодно каже він.

- Лікарю, шанси якісь є?

- Із тисячі один.

- Як у лотереї? - кажете ви.

- Як у лотереї, - механічно повторює доцент, думаючи про щось своє. Може, навіть про те, що його чекає, якщо ви більше його не побачите. Вам легшає. Невже судити будуть? Не треба. Він же не хотів.

- Дозвольте, я попрощаюсь з дружиною, - просите ви, як в'язень, засуджений до страти.

Доцент виходить.

- Ну що ж, дорога моя, мабуть, більше не побачимось. Шансів нема. Із тисячі один. Вибирати ні з чого.

- Золотце, не кажи так, - крізь сльози і фарбу ридає жінка.

- Я тебе про одне прошу, - продовжуєте ви. - Зараз не плач. Економ сльози. І ще одне: Не виходь заміж...

- Не вийду, Гвідя, - тихо говорить вона.

- Хоч у цьому році...

- Я витримаю, - заявляє вона і раптом кидається до вас в обійми... І сльози, гарячі жіночі сльози, не розведені ні на чому, крім імпортової фарби, заливають вашу чисту полотняну сорочку з квадратним чорним штампом на животі: "Лікарня".

- Дивись. На цей раз приглядайся. Зважуй. Вибирай. Досвід уже маєш. Синові батька не буде, але... Не дозволяй йому слів... Ну, тих, що в пресі заборонено писати. Щоб не казав тобі їх при хлопчиків. Бережи його...

У палаті, як у п'єсі, з'являється коляска й операційна медсестра.

- До побачення, - кажете ви, як завжди кажуть люди, вибираючись у далеку дорогу.

"Як би мені хотілося тебе обійняти, хоч раз, - думаєте ви, дивлячись на жінку такими очима, як за день перед одруженням. - І тебе, і сина, і рідних, і медсестру, яка

так тихо везе мене по коридору".

- Не плач, - тихо просите ви дружину, яка біжить поруч коляски. - Не плач, я ще вернусь, але, може, не в такому свіжому вигляді. Чи не так, лікарю? - кажете ви до асистента, який з нетерпінням очікує вас на порозі операційної.

- Так, - заспокоює він.

- Бережи сина. Як виграєш у "Спортлото", пошли червінця матері, мені купи пару вінків, на решту постав пам'ятник і синові поклади гроші на кооператив. Йому з моїх заощаджень ні копійки. Хай сам заробляє, - гукаєте ви з операційної, але останніх слів вона не чує.

- Добре, добре, - шепчуть її солоні, як у юнги, губи. - Тільки за "Спортлото" я не певна. Якщо не виграємо, пробач мені. А заміж я вийду. Якщо ти так хочеш.

Розділ IX. Коли починається друге народження

- Дорога моя, - шепчуть з ніжністю ваші пошерхлі губи, як колись у перший день після весілля. - Найдорожча моя. Ти знову зі мною. Отже, я народився вдруге. Аби ж тільки вижив.

- Тепер уже виживеш, - каже дружина, тримаючи вас за руку, як під час першого побачення.

Рука в неї, незважаючи на "Нектар", пошерхла. Кухня дає про себе знати. "Вийду звідси і митиму посуд. Носитиму картоплю з магазину, з базару. Якщо тільки лікарі дозволять. Білизну в пральню здаватиму. Чоботи і черевики на ремонт. Відвідуватиму хімчистку і побутокбінат. На Восьме березня куплю нарешті той золотий годинник, що обіцяв подарувати, як народить сина. Вона свою обіцянку виконала. А я?.. Всі ми, чоловіки, свині. Може, не всі. Може, є кращі. Але я такий", - думаєте ви.

- Ти сьогодні щось їла? Давно ти біля мене? Уже день? Ножиці у животі були?

- Які ножиці? Що ти вигадав? Он доцент на тебе сердиться. Каже, взагалі товариш несерйозний. Про це все хірургічне відділення говорить.

- Хіба ж це я вигадав?! Мені няні розповідали, коли переодягали мене.

- Звідки няням знати? Та й мало чого няні скажуть. А ти?

- Що я?

- Що ти?! Рота роззявив і... - вмовкає раптом вона: "Я ж дала слово: мовчатиму, як риба. Свіжоморожена. Як камбала в целофані. Йому ж хвилюватися тепер не можна. Що ж я роблю?"

Але сніжка уже кинута і котиться по схилу гори, переростаючи в лавину.

- Знаєш що?! - наливаєтеся ви кров'ю за допомогою "капельниці". - Якщо ти прийшла сюди, щоб доконати мене, то можеш забиратися геть. Негайно...

- Не сердься. Ти тільки спокійно вислухай мене. Я ще раз тобі хочу нагадати, що таким бути не можна. Для чого ти доценту сказав, що ти завсектором імпорту в універмазі? З якого це часу? Ти без цих коників не можеш?

- Ти чого сюди прийшла? - тепер уже цікавитеся ви. - Щоб вимотувати мені нерви? Чи, може, уже знайшла собі?! Тобі більше інвалід не потрібний?!

- Не говори дурниць! Як тобі не соромно?

- Іди звідси. Я тебе прошу. - Ви заплющуйте очі. "Я не хотів. Палата тому свідком. Вона сама почала. Перша. А я ж хотів якнайкраще. Але хіба з нею це можливо?!" - вистукує гіпертонічний пульс у ваших скронях. Дружина, розмазуючи туш і пудру на щоках, виходить з палати, як із зали суду.

Тільки тепер ви відчуваєте, що лікарі не на жарт кинулися вас капітально ремонтувати, хоч і гарантійних талончиків не дають. Всі сили кинуті на різні там стрептококи, стафілококи і кишкову палочку, яких навіть двічі перепаленою цеглиною з одного маху не заб'єш. А ще ж он стоїть пляшечка некомпенсану.

- Цікаво, а для чого це?

Ви берете у руку посудину і читаєте: "6%-й стерильний розчин понівініл-пірамідону в дикстрозному розчині ізонічної крові".

Як все ясно, все зрозуміло, доступно навіть такому смертному, як ви. Ясніше не скажеш, хоч би хотів.

Хіба що так: "Між странгуляційною і обтураційною непрохідністю колон асценденс із вентральної мезодерми формується дві ламіни періеталіс і вісцераліс, з'єднуючись з мезенхімою, не утворює ні однієї брижейки, як мезентеріум дорсаліс, так і мезентеріум вентраліс. Але при ілеоцекальній інвагінації, яка складається з п'яти-семи циліндрів і дивертикула Меккеля, спостерігаються хронічні й рецидивні форми інвагінації". Це хоч зрозуміло. Не ясно тільки, які функції виконують у вашому організмі циліндри.

- Щось циліндри перебої дають, - скаржитесь ви, звертаючись до асистента.

- Аритмія, - відповідає він, накачуючи вас фіолетовим розчином за допомогою великого, як насос, шприца. - Це не страшно.

Виявляється, що в хірургії слова "це не страшно", "це не смертельно" вживаються хірургами, асистентами, доцентами і професорами частіше, ніж антибіотики.

- Валерію Андрійовичу, у мене після уколів почалося затвердіння.

- Маленький інфільтрат. Це не страшно. Скажіть медсестрі, хай покладе на ніч грілочку.

- Сергію Івановичу, в мене після кварцу утворилися страшенні опіки.

- Це не смертельно. Хай на ніч сестра змастить вазелінчиком або ще краще - кефіром.

- Федоре Тихоновичу, - кажете ви. - У мене в цю ніздрю зонд не проходить.

- Це не страшно. Скажете медсестрі, хай покличе вухо-горло-носа. Він подивиться.

Може, вона у вас скривлена. Вставимо тоді в ліву.

- Юлію Вікторовичу, у мене після "капельниці" на нозі вени опухли.

- Маленький флєбіт. Це не смертельно. Скажете медсестрі, хай покладе компрес. З мазі гепарину або краще мазь Вишневського. Трохи неприємний запах, риб'ячим жиром пахне, але я особисто люблю мазь Вишневського. Розсмокчеться.

- Іване Гвідоновичу, - кажете ви, коли надходить черга. - Від цих уколів я не можу ні сісти, ні лягти.

Вас починають обмацувати. У тих місцях, куди робили ін'єкції, у вас з'явилися якісь кульки: затверділі і болючі, як шпички білої акації.

- Інфільтрати, - каже по-вченому доцент. - Нам ще тільки цього не вистачало, - заявляє він так, ніби ті інфільтрати вискочили не у вас, а у нього. - Негайно дві грілки і по обидві сторони. А на завтра знову капельницю. Організм ослаб.

Сестра мчить негайно за грілкою, але ви розумієте, що слово "негайно" у хірургії часто прирівнюється до побутових "хвилин п'ять почекай", і тому спокійно заплющуєте очі й думаєте, як би хоч сьогодні заснути без допомоги таблеток і уколів. Нарешті вам приносять теплу коричневу гуму і кладуть її куди слід. І раптом ви кричите:

- Сестра, сестра!

- Що там ще трапилося?!

- Сестричко, коли настане ранок? - цікавитесь ви, добре усвідомлюючи, що ще не наступив навіть вечір.

- Ви тут, як на курорті. Вже переплутали, де ранок, де вечір. Коли робочий день, коли вихідний. От життя! - багатозначно каже вона, вводячи вам вечірню порцію промедолу чи пантопону.

Розділ Х. Як морально підтримувати хворого

Оскільки ви ще не в змозі давати безплатних консультацій і порад новоприбулим, запевняючи їх, що апендицит - це найпростіша операція, якщо не дає ускладнень, до вас у палату, як до людини, якій залишилося витоптати рясту менше, ніж ви уже витоптали, з ранку до вечора йдуть консультанти: терапевти, урологи, фтизіатри, отолярингологи, фізіотерапевти, окулісти, невропатологи, ендокринологи, онкологи, нейрохірурги і, звичайно, колишні ваші товариші по палаті, яких виписали, а вас залишили одного до наступного операційного дня чи екстреного випадку.

Останні, як ніхто, вас морально підтримують, втішають, приносять журнали з модними дівчатами без іноземного одягу і постійно запитують, ніби самі не бачать:

- Ну, як?

- Оце з апендицитом?! - дивуються ті, яким історія ваших операцій відома ліпше, ніж вам.

- Уже без нього, - криво посміхаєтесь ви.

- Я розумію. Але ж казали, що апендицит - легка операція.

- Як кому.

- Це правда. Легка для того, хто під ножом не був. А скільки після цього апендициту вмирають! Особливо коли роблять повторні операції.

Ви заплющуйте очі, але тільки на мить.

- Тобі щось принести? - питають ті, що ще вчора лежали поруч вас.

- Спасибі, нічого. У мене все є, - киваєте ви в бік капельниці, яка тим часом акуратно виконує свої функції.

- Ти герой! Винести таких дві операції! Хірурги розповідали, що вони вже не вірили в твоє повернення до нашої палати. Ми цікавилися, чи скоро тебе переведуть до нас. Там твоє ліжко досі ніким не зайняте. Але ти не падай духом. Може, все буде гаразд.

- Як це "може"?- сердитесь ви. - Я, здається, вже вижив!

- Це ти скажеш тоді, як мине четвертий день після операції.

- Який четвертий? - насторожуєтесь ви.

- Ну, четвертий. Після операції. Критичний, - пояснюють вам товариші. - Це найстрашніше.

- Та невже?! А я думав - найстрашніше позаду,

- Ти що? Найстрашніше попереду. Під наркозом не так страшно померати, як при свідомості, - пояснює товариш, начебто йому вже доводилося проробляти і те, й друге.

- Сьогодні який у тебе день?

- Другий. Після повторної.

- Отже, четвертий наступить у середу. Якраз футбольний день. Наші з "Ейндховеном" грають. От би й голландцям дали, як "Бурсаспору". Цікаво буде подивитися. Якщо виживеш, ми тобі рахунок скажемо. Не хвилюйся. Тобі зараз особливо це шкодить. Не переживай. Не в усіх післяопераційна криза закінчується некрологом на четвертій сторінці. У тебе в цей день може початися що? Пневмонія, одностороння чи двостороння, сухий або мокрий плеврит. Може здати серце, ти можеш задихнутися.

У вас в очах починає рябіти, як на карнавалі після доброї випивки.

- Але навіть якщо ти й четвертий день пройдеши, - глухо, наче крізь віконні штори, долинають до вас голоси, - все одно є ще один критичний день. Сьомий. Коли й він мине, тоді...

Та товариш не закінчує, бо до палати заходить ще хтось.

- Що тут за збори? - чується владний голос Сергія Івановича. - Безплатні консультанти?! Ану, хлопці, негайно звільніть палату. Йому тут і так нічим дихати. Раз, два, три, чотири... Ого! Дж п'ять чоловік...

"Остроградський, - думаєте ви про Сергія Івановича. - Без цифрових даних не може, як і без операцій".

- Ну, як? - цікавиться він.

- Та неважно, - напускаєте на себе смутку.

- Чого раптом?

- У голові потемніло. Перед очима кола.

- Після консультантів?! Сестра, - звертається він до медсестри. - Сюди не впускайте жодного хворого. Теж мені спеціалісти, - про все догадується він. - Кола які: рожеві, білі, жовті, оранжеві? Ну, раз, два, три?

- Сині з червоним.

- Це не страшно. Зараз переллємо грамів двісті крові, і все стане на своє місце. Слава богу, кров у вас "куркульська".

- Як "куркульська"? - ображаєтесь ви.

- Четверта група. Вам вливати можна будь-яку, а от вашу - нікому. Хіба що таким, як ви. Ну, одужуйте. Один, два, три дні пройде, і в ту палату переведем.

- Скажіть, - дивитеся ви йому в очі, як підсудний на прокурора, - а критичний день у мене коли?

- Ніякого критичного дня. У вас все проходить нормально.

- А сьомий? - не заспокоюєтесь ви.

- Що "сьомий"?

- Теж критичний?

- Тільки не для вас. Ви можете почувати себе на коні. Не беріть зайвого в голову. Голова повинна бути чиста, як шлунок.

Після обіду до вас у палату привозять ще одного прооперованого. Ви одразу визначаєте, що далеко куцому до зайця. Так і йому до вас. Операція, очевидно, легка, робили під місцевим наркозом. Привезли в палату, лежить на животі.

Коли медсестра залишає палату, щойно привезений товариш підбирає під себе подушку й запитує:

- У тебе що?

- Апендицит.

- Один?

- Як - "один"? - зло дивитеся ви на нього, чи, бува, не насміхається. Але на його обличчі ні найменшого натяку навіть на приховану іронію. - Як це - "один"?

- Дуже просто, - дивується в свою чергу він. - Один апендицит чи два?!

- Один, - відповідаєте ви. - Але операцію робили двічі...

- Тоді все ясно, - набирає він вченого вигляду. - Давно лежиш?

- Уже півмісяця, починаючи з першої операції...

- Ну, тепер набирайся сил і терпіння. Прокантуєшся не менше півроку. Це як мінімум. А так місяців вісім, не менше. Таке і в мене було. Дев'ять місяців провалявся. Але я повніший за тебе. Довше заживало. Ти худий. Може, пройде й швидше. А втім, хто його зна. Як у кого. Горілку п'єш?

- Та начебто ні.

- Ну, тоді за місяців вісім пройде, якщо не утворяться свищі. А я провалявся рівно дев'ять місяців і один день.

- З апендицитом?

- З другим.

- Як це з другим?

- А от так. Про людей з двома серцями чув?

- Ну!

- А от є люди з двома апендицитами. Мені, наприклад, перший вирізали в районній лікарні. Виписали додому. Все, як не може бути. А в мене ті приступи ще гірші...

"Точнісінько як у мене", - закрадаються у вашу душу, як коти до мишачих нір, сумніви.

- Ніби хтось мені всередину заліз і звідти ножами штрикає. На світ хоче пробитися, - продовжує новоприбулий. - Помираю. Мене на літак і сюди. Хірург, той, що робив першу операцію, теж зі мною. "Що сталося?" - його питають. "Другий апендикс, - каже, - в товариша. Перший сім днів як вирізав, а другого не помітив. Рідкісний випадок у медицині..." Да-а!

- Вигадка, - заперечуєте ви. - Такого бути не може.

- Ти мені кажеш. Я на своїй шкурі переніс. То, може, у таких худих, як ти, двох не буває. А в мене було два. Сам хірург казав. При мені. Професор ще на нього так глянув, а тоді, як зараз пам'ятаю, каже "Мда-к-с-с! Це й справді рідкісний випадок!" Потім про щось пошепталися й кажуть: "Ну що ж, будемо шукати того другого".

- Мабуть, не знайшли першого, - не здається ви. - Двох апендицитів не буває.

- Кажу: в мене було два. Сам бачив. Обидва показували.

- А тепер?

- Що - "тепер"? Тепер нема жодного. Обидва вирізали. Другий аж до діафрагми приріс.

- А тепер з чим лежите?

- Та-а!

- А все ж?

- У тебе коли-небудь болів зуб?

- Ну!

- Знаєш, що це за біль?

- Не питайте. Голову хочеться відірвати, так болить.

- А тепер уяви собі, що болять усі тридцять два зуби одразу. Але не в роті. А в тому місці, через яке гланди не рвуть. Ти мене зрозумів?

- Зрозумів, - кажете ви.

- Отож-то й є, - киває головою він. - Або візьми такий випадок. Якось до нас привезли одного шофера. З нашого-таки радгоспу. Я у радгоспі головним бухгалтером. Сиділи хлопці дома, за столом, чарку пили. Шофер взяв, мабуть, грамів тисячу п'ятсот, і тут у нього приступ. Він сюди, хірург його на стіл, а через хвилину сорок поклали ось на твоє ліжко. А ми його питаємо:

- Ну, як воно?

- Та, каже, чепуха. Аби ще грамів триста, то можна й другий апендицит вирізати. Видно, в нього теж було, як і в мене, два... Лежить собі, анекдоти править. Вранці до нього лікар.

- Як самопочуття? - питає.

- Погано, - каже.

- Нічого, потерпіть, - заспокоює його хірург - Зараз дамо вам укольчик.

А він:

- Мені, доктор, не укольчик потрібний. Мені б похмелитися...

- От так. А ти кажеш! Апендицит! От і в тебе, ясна річ, два їх. Тепер, мабуть, жодного не залишилось, а втім, хто його зна... Все у руках хірурга, як і твоє життя, - він повертається на бік і через хвилину засинає, як блудний син після щойно прийнятої ванни.

Розділ XI. Коли розпочинається "блокада"

"Блокада", як правило, розпочинається тоді, коли у вас відкривається "другий фронт" [55] . Блокада - це той післяопераційний період, якого найбільше бояться хірурги і менше всього ви, не знаючи, чим для вас це може скінчитися. У цей час за ваш організм медики вже не думають, не переживають за ваші шви і дренажі на животі, їх цікавлять тільки мікроби, бацили, гонококи, стрептококи й інші мало відомі вам речі, яких ви, хоч скільки вже лежите в лікарні, на свої очі ні разу не бачили. Тепер мета медицини - не дати можливості десанту бацил висадитися в тилу вашого організму і при першій висадці знищити їх новими і ще більшими порціями таблеток та ін'єкцій.

Коли ви вже чітко уявили собі, що таке "блокада", то вам не менш цікаво знати, що ж таке "другий фронт". "Другий фронт" - це той момент, коли вас рятують від перитоніту, а у вас раптом з'являється двостороння пневмонія. Першою її ознакою є несподівана поява в палаті величезного страховиська, яке чимось скидається на дальнобійну гаубицю (це пересувна рентгенкамера). Як тільки ця штука повисне над вами і націлиться прямо в грудну порожнину і прозвучить команда: "Замри", - так і знайте: підготовка до наступу на "другий фронт" розпочалась. Десант десь у районі грудної порожнини висадився.

Другою ознакою двосторонньої пневмонії є масова поява не відомих вам досі лікарів, професорів і консультантів.

- Доктор Штоф, - несподівано як і появляється, так і відчеканює по-офіцерськи кожне слово невеличкий на зріст чоловічок, схожий на гнома, але посаджений на значно калорійнішу дієту. - Кому потрібна наша консультація? За ким зайняти чергу?

Коли перша екскурсія залишає вашу палату, доктор Штоф підкочується до вас на коротеньких ніжках і запитує:

- Вам, молодий чоловіче? На що скаржитесь?

- Біль у грудях, тиск у скронях, перебої в серці, висока температура, трясє, морозить і...

- Тільки не строчіть, як. з кулемета, - перебиває він. - Не все зразу.

Доктор Штоф обмацує вас товстими, з однією ямочкою, пальцями, які нібито складаються не з трьох, а з однієї фаланги. Його стетоскоп, здається, з'єднаний з окулярами. Він робить вигляд, що дуже уважно вас слухає, але з усього видно, що йому за ці консультації нічого в хірургії не платять, і в бухгалтерській відомості він розписується зовсім в іншому місці.

- Хто вас веде? - запитує він, закотивши під лоба свої великі, круглі (під окулярами) очі.

- Доцент Місюрський, - доповідаєте ви. - Гвідон Іванович. Пробачте, навпаки: Іван Гвідонович. Гвідон Іванович це я.

- Який прекрасний збіг, - каже доктор Штоф. - Вам, молодий чоловіче, пощастило. Місюрський - чудовий спеціаліст. Він, здається, першим апендикс не зашиває, а клеїть. До нього не кожний потрапляє, але коли потрапляє, то хворий його пам'ятає все життя, - Штоф повертається на сто вісімдесят п'ять градусів до медсестри, і в одному з куточків губ спалахує ледь помітна посмішка, зовсім не схожа на ту, яку ми називаємо іронічною.

- Прошу попередити доцента, - каже він медсестрі. - У молодого чоловіка відкривається "другий фронт". Підготовка йде серйозна. Організм треба негайно блокувати: термопсис, нітросорбід, окситетрациклін і валокордин. Ви, сестра, зрозуміли, що сказав доктор Штоф?

- Я вас зрозуміла і записала, - відповіла медсестра. - А що з уколів?

- Дайте йому кофеїнчику і димедрольчику. Можна й олететринчику...

- Професор Власюк, - раптом вбігає старша медсестра і щезає з палати з такою швидкістю, ніби її ззаду хтось з усієї сили смикнув за халат.

- Доброго дня! - вітається вищий, ніж середнього зросту, худорлявий чоловік у шапочці значно меншого розміру, ніж голова. Професора Власюка супроводжує величезний почет терапевтів, хірургів, аспірантів, асистентів, медсестер і того медперсоналу, який завжди добровільно приєднується до професорського ескорту, аби довести, що вони з професором на короткій нозі.

- Ну, що в тебе, орел? - звертається він до вас ще живою, незважаючи на латинські терміни, мовою і тут же, не даючи вам відповісти, додає: - Я все знаю. З історією знайомився.

Він постукує вас худими крючкуватими пальцями по ребрах і промовляє:

- "Другий фронт" ще не відкрито, але підготовка йде.

Ви догадуєтеся, що пневмонія настає.

- Як перистальтика?

До нього в ту ж мить простягується декілька пар рук, озброєних імпортованими фонендоскопами. |

- Ми стара школа, - гордо каже він. - Цією технікою не користуємося. Це тепер

молодь боїться вухо прикласти до живота, Інтелігенти. Мені рушника.

Декілька пар щік спалахують здоровим молодим рум'янцем. "Оце, видно, і є "інтелігенти", – думаєте ви, не спускаючи очей з рожевих щік.

Професор оголює вам живота і, простеливши рушника, припадає до нього вухом, як залізничний обхідник до колії.

– Чудова перистальтика. Тьху! Тьху! Тьху! Аби не зурочити! Продовжувати давати ізобарин. По півтаблетки три рази в день. По таблетці забагато. Фтивазид, валокордин і олететрин по сто двадцять п'ять тисяч одиниць. Чотири рази. Колоти ще є куди. Поправляйся.

Наступного ранку у палаті знову з'являються консультанти, приходить і ваш доцент. Він дивиться на температурну таблицю і бачить, що крива, як по надоях молока, пішла вниз.

– Ну, як наші діла? – Зробивши вам другу операцію, він тепер, очевидно, вважає, що це вже не тільки ваша справа, але і його.

– Та так, – песимістично кажете ви.

– Гази були?

Ви радісно посміхаєтесь.

– Покажіть язика!

Ви мовчки показуєте, оскільки язик нічим не зайнятий. Тут язика ви показуєте усім: асистентам, доцентам, хірургам і всім бажаячим, хто хоче показати, що він у цій справі теж щось тямить.

– Непогано. Трохи обкладений. Але ще ж блокада. Їсти хочеться?

– Трохи.

– А як живіт? – Він закидає вам сорочку. – Ну, ви зовсім молодець. М'який. Тут не болять? А тут? Прекрасно. А завтра, – ці слова в бік медсестри, – якщо діастаза і цукор будуть нормальні, можна дати скляночку бульйону. Але пісного! Ви мене зрозуміли, сестра?

– Так, Іване Гвідоновичу, – каже сестра. – Я вас зрозуміла.

Не зрозуміли нічого тільки ви, але про це – вже в наступному розділі.

Розділ XII. Як і коли харчуватися

Якщо тільки перед вами вдруге постане питання: "Як же вони все-таки носять ці халати? Чи його на голе тіло одягають? Чи під тим халатом щось є? І чому в цієї халат на спині завжди застебнутий, а в тієї, навпаки, жодна шпилька не держиться? Навіть та, на якій державний штамп якості", – так і знайте: це перша ознака того, що все йде на поправку, "блокада" позаду, "другий фронт" так і не відкрився. Тепер головне – харчі.

Як же харчуватися? Це питання настільки ж складне, наскільки й суперечливе. Одні медичні світила стверджують, що в цій справі треба послідовно наслідувати їх і їсти тільки те, що вони рекомендують. Інші заперечують:

- Найкращій орієнтир - це ваш організм.

Але чи правильно це? Мабуть, ні. Бо ваш організм, скажімо, в цей час вимагає копченої ковбаси чи засушеної тараньки, а доцент Місюрський дозволяє тільки бульйон, та й то пісний, рецепт якого обіцяє дати аж увечері після операцій.

Оскільки йому зараз ніколи (у нього операційний день), ми спробуємо трохи зупинитися на цьому дивовижному періоді вашого відродження і сказати, що віднині ваше життя ділиться, як і літочислення, на два періоди: доопераційний і післяопераційний.

Доопераційний період - це той, коли ви постійно говорили:

- Та-а! Якщо на все звертати увагу, то чи варто жити. Їж і пий на здоров'я, що душа бажає. В усіх шлунок, в усіх печінка, в усіх апендицит, рано чи пізно - усі там, - показуєте на небо, - будемо!

Післяопераційний період зовсім інший.

Тільки тепер, після хірургічного відділення, ви зрозуміли: бережи здоров'я змолоду. Здоров'я - це все.

Характерне для цього періоду й те, що все ваше життя віднині підпорядковане двом поняттям: "можна" - "не можна". Ці слова тепер у вашому житті, як колоїдні шви під сорочкою.

- А "московську напівкопчену" мені можна?

- З півроку і не заїкайтесь.

- А коньячку можна?

- Не можна.

- І ще довго тобі отак: "можна" - "не можна"?- цікавиться Фартушняк, який точно так, як і доцент, поставив вам діагноз і тепер каже: "Бач, а я що казав? Треба було ще раніше до хірурга звернутися. Не кінчилося б другою операцією! А тепер... Бач, до чого довела тебе твоя власна халатність. Так тобі ще довго отак?"

- Хірург казав, не менше півроку.

- Та не звертай ти уваги на хірургів. Що вони розуміють?

- Розуміють - не розуміють, - це вже ваша дружина, - а йому тепер не можна. І не півроку, а півтора року, як казав лікар. Ти, будь ласка, - це вже до вас, - не зменшуй. Півтора року і в рот не візьмеш.

- Пс-с! - стискує і так тоненькі губи Фартушняк. - Так ти зовсім того... А пива хоч можна?

Ви мовчки хитаєте головою.

- А львівське бархатне?

- Ні львівського, ні сміховського, ні бранденбурзького [56] .

- А що ж тобі можна?

- Усе капельниця замінює.

- Ну, знаєш, - це вже не життя. Так жити, о краще тих операцій не знати. Та після того, що ти переніс, - співчуває, - тільки й залишається напиться й заснути.

- На лаві, - кажете ви.

- Ну, звичайно, або на схилах Дніпра біля Печерської Лаври.

Приятьель прощається, залишаючи вам на тумбочці букетик ніжних пролісків, щоб вони у вас, як сказав Місюрський, "збуджували імпульси й передавалися в гіпоталамус, де здійснюється інтеграція нервової і гуморальної ендокринної регуляції".

А тим часом віконечко, яке нагадує бійницю неприступної фортеці, осаджують ваші знайомі, товариші, родичі, однокашники, друзі, співробітники і, звичайно, колишні кохані, якщо у вас такі були в наявності. Тепер ви на них обіцяєте навіть не глянути. Принаймні до виписки. Вони зрозуміють - все. Такі дві операції. За тиждень.

- Він уже щось їсть? - цікавляться вони.

- Лікарі ще нічого не дозволяють. Можна тільки апельсини, мандарини, чай з лимоном, морс з клюкви, узвар з шипшини, сироватку, перекручене м'ясо з кролика, курки чи молодого півника-бройлера. Печені яблука. Найкраще антонівку й мінеральну воду: нарзан, "Єсентуки". Тільки без газу.

Все це вам передають. Ви потроху ковтаєте, пережовуєте, а знайомі, відвідуючи вас, подають записочки з одним-єдиним запитанням:

"Напиши, що тобі уже можна їсти?"

"Ще лікарі нічого не дозволяють. Все поки що дають через капельницю", - виводите ви слова, поплывуючи на огризок хімічного олівця. А хворі, ті, що уже давно заважають медсестрам виконувати свої безпосередні обов'язки на постах, приносять вам целофанові пакетики з соком томатним, соком виноградним, варенням суничним, варенням полуничним, варенням із смородини, варенням із малини, медом гречаним, медом липовим (натуральним), баночки з ряжанкою, перекрученою телятиною, свіжою капустою, свіжими сирками, вареним чорносливом.

Це роблять, як правило, особи жіночої статі і одружені. Неодружені і ті, що перед відвідинами ні з ким не консультувалися, несуть: ковбасу копчену, паштети печіночні, булочки з ізіюмом, баночки з сайрою, лососем, скумбрією в томаті, в маслі, рибу в'ялену, балик з нототенії смажену "шаблю", тушкованого "капітана" [57], згущене молоко, сухі вершки, шоколад дитячий, шоколад з горіхами, самі горіхи, українську кров'янку, гречану кашу (консервовану), салат ніжинський, сніданок для туриста, свинину тушковану, кольрабі, браунгшвейзьку капусту (хоча й не знають, що вона так називається), угорське сало з перцем і пластівці "Геркулес", які найбільше любляє дніпровський лящ та судак.

- Ну, як ти тут? - примирливо каже дружина, входячи у напівзігнутому стані в палату з сумкою середніх, як і сама, розмірів. - Сумував без мене?

- Дуже, - відповідаєте ви без відтінку іронії.

- А я тобі ось, - захекавшись, розвантажує вона господарську сумку. - Прямо з роботи на базар. З базару по магазинах, з магазинів додому, а з дому вже до тебе. Це свіжий сир. Купувала на Сінному [58]. Це свіжі яйця. Не дієтичні. У дядька із села

брала. Це свіжі яблука. Тільки що спекла. Ще теплі. Спробуй одненьке. Це шипшина. На сільгосивиставці дістала. Це курячий бульйон. Уже вихолов. Дві пляшки мінеральної. Миргородська. Подивись, яка тут загальна мінералізація: 2, 8499 г/л і зберігати тільки в лежачому стані.

- Це все мені? - запитуєте ви, але дружина ніби вже не слухає. - А це півкілограмовий ананас. Валя на базі дістала. У ньому, кажуть, багато фтору, йоду, сірки і хлору. Це дві гранати.

- Два граната, - поправляєте ви.

- Ти без цього не можеш? Я тобі ще не забула того листа, якого ти мені прислав з виправленими помилками, коли ми тільки листувалися. І як я за тебе заміж вийшла?

- Ну, гаразд. Пробач. Не сердься. Розповідай.

- Гранати передали від імені місцевому. І дві пляшки манго [59] . Сік такий. А це пантокрин і настійка жень-шеня. Для загального тону. Тут мумію і тирлич [60] . Все це дуже допомагає. Я із знайомими консультувалася.

"Це на все хірургічне відділення?" - хочете запитати ви, але замість цього кажете:

- Мені ж іще нічого не можна їсти.

- Не все зразу.

- Мені здається...

- Хай тобі не здається, а потроху пережовується. Курча на машинці перекручене. Але ти не ковтай.

- Доцент ще не дозволив їсти.

- Ти менше слухай того доцента. Я ходила на консультацію до професора. Сказав про твого доцента, що то великий хірург, якщо умудрився з такої простої операції зробити таку складну. Дозволив їсти все, що я принесла.

- Місюрський мені дозволив тільки пісний бульйон. Казав, рецепт дасть. А ось і Йван Гвідонович. Іване Гвідоновичу! - гукаєте ви, . - Так коли ж ви мені дасте рецепт?

- Рецепт? Рецепт чого?

- Пісного бульйону.

- А-а! Це дуже просто. Нехай дружина збігає на базар, купить худого-прехудючого голуба, принесе додому і повісить його на вікні з таким розрахунком, щоб тінь від голуба падала на кастрюлю з водою. Варити бульйон треба не менше години, тоді двічі розвести на кип'яченій воді і пити. Тричі на день по одній стограмовій баночці.

- Спасибі, Іване Гвідоновичу, - дякуєте ви. - Моя дружина такий зварить. А як не буде голуба?

- Тоді дуже стару й худу курку. А втім, - дивиться він на асортимент, викладений із жіночої сумки, - ви дружину по базарах не ганяйте. Вам привезуть пісний бульйон. У нас у лікарнях щодня такий варять. Це входить в стіл "один "а"". Або, як німці кажуть, "so etwas Gewisses" [61] , - цитує доцент і залишає палату.

"Якщо він у медінституті мав з чогось "п'ятірку", то цим предметом була не хірургія", - думаєте ви, пережовуючи першу маленьку дольку мандарина, ретельно обібрану дружиною і кинуту вам у рот.

Розділ XIII. Як народжуються легенди

Хірургія без легенд – це все одно, що операція без наркозу. Тут легенди народжуються і ніколи не вмирають, чого не можна сказати про хворих. Легенди передаються, як віруси від одного хворого до іншого, хоч, може, трохи у видозміненому вигляді. Вони не записуються ні етнографами, ні фольклористами, і це, незважаючи на те, що тут їх стільки, що вони не тільки не помістяться у ваш невеличкий розділ, але й у багатотомне академічне видання.

Найхарактерніше для цих розповідей те, що вони, як і мисливські історії, є найправдивішими і завжди підкріплені відгуками свідків і співучасників.

– Сам бачив, – каже ваш співбесідник. – На моїх очах це сталося...

– Ви, мабуть, не повірите, – почне другий, – але це чистісінька правда...

– Я це як зараз пригадую. В одній же палаті лежали, – продовжить третій. – Він отак лежав, як ви. Навіть, здається, операція в нього така ж була. Ну, звичайно, така...

Збагачуєтесь на ці легенди й ви, але вже тоді, коли вас нарешті виписують з післяопераційної палати.

Вас кладуть у палату № 7, де уже лежить двоє, а третій сидить з поясом і бритвою в руках.

– Бритву треба доглядати, як жінку, – голосно каже він до вас замість відповіді на привітання. – Інакше зіпсується. Це бритва ще мого діда.

– Це точно, – кажете ви, маючи на увазі жінку, а не бритву.

Невеличкий, як дитя, чоловічок сидить з перев'язаною домашнім рушником головою і сам до себе посміхається. Судячи з торбини, з якої він виймає, як із солдатського кисета, зелену пасту для бритви, помазок, мило, йому до хірургічних відділень не звикати. А його скептицизм і вдавана байдужість до життя говорять, що й до операцій він теж звичний і що переніс їх більше, ніж запам'ятав.

– Як ваше прізвище? – цікавиться у нього медсестра із свіжим рум'янцем і температурним листком.

– Видно, щойно поступив, – робите логічний умовивід ви.

– Що? – прикладає він долоню човником до вуха.

– Прізвище? Як ваше прізвище? – гукає йому сестра прямо у вухо вловлювач.

– Я не глухий. Чого ви кричите? – сердиться він. – Я усе чую. Добрянку. Мое прізвище Добрянку.

Навпроти нього, по діагоналі від вас, лежить молодик з профілем Байрона і кучерями Олександра Сергійовича Пушкіна, тільки в світлішій обробці. На його тумбочці поруч з журналами стоять мімози й тюльпани, які є не тільки окрасою його

життя і палати, але й свідченням того, що хтось до його профілю і кучерів не зовсім байдужий. Про це не важко догадатися, бо поміж мімоз стоїть у рамочці фотокартка юної особи, якій би демонструватися на екранах телевізорів, але оскільки в неї такої можливості нема, то Байрон (як ви називаєте його про себе) демонструє її в палаті перед собою й відвідувачами.

- Моя наречена, - не без гордості каже він, перехоплюючи ваш погляд, Все це - мімози, тюльпани, журнали, фотокартки її під ліжком "утка" й "судно" - говорить про те, що Байрон, він же за температурним листком В. М. Затулідірковський, заліг тут надовго і всерйоз.

- А я думав - це вирізка із журналу мод, - відповідаєте ви так, ніби стверджуєте істину, що всі чоловіки-красені викликають в інших чоловіків якусь незрозумілу злість і неприязнь.

- У тебе що за операція? - питає вас Добряну.

- У мене дві, - показуєте ви йому два пальці. - Дві операції. Спочатку апендицит, а тоді загальний перитоніт.

- Сюди тільки попади, - махає рукою він. - Вважай, що навічно прописаний. Живим не випустять. Я тільки те й роблю, що по хірургах їжджу. Уже й баба кинула.

Ви намагаєтесь йому заперечити. Водночас гукає щось Байрон, але Добряну нікого не слухає. Він на все скептично махає рукою, каже, що "тепер лікарі нічого не знають". Тільки дисертації пишуть, і до них нічого звертатися.

- Чого ж ви до них ходите? - цікавитесь ви.

- А шву вже зняли? - в свою чергу питає він вас, і ви розумієте, що з ним багато не поговориш. - Шву зняли? - кричить він до вас.

- Кого? - перепитуєте ви.

- Шву!

- Аа! Шву! - догадуєтесь ви. - Ні, ще не зняли. Не сьогодні, то завтра, казав доцент.

- Який день?

- Середа!

- Після операції який?

- Восьмий.

- Через два дні знімуть. Тоді легше буде. Можна на деякий час на поправку й додому. А тоді приготуйтеся знову сюди.

- Тільки не сюди. Більше я до дисертанта-доцента не піду. Краще вже до практика. До того, що кожен день ріже.

- У тебе що було? - знову питається Добряну, і ви розумієте, що перший раз він нічого не почув.

- Апендицит, - сердитесь. - Перший раз апендицит, а тоді ще різали...

- Вибухнув?

- Як вибухнув?

- У животі, питаю, вибухнув? Чи встигли нормальним вирізати?

- Нормальним, - відповідаєте ви і дивитеся на Добряну, котрий пригоршнями

ковтає для чогось соду і змочує на голові рушник.

- Тобі повезло. А в мого сусіда син спортсмен, - не поспішаючи, заявляє Добрянку. - Так у того на біговій доріжці вибухнув.

- Як так?

- А от так! Суддя підняв пістолет, вистрілив, а апендикс від цієї... Як же її?

- Детонації, - підказуєте ви.

- От-от, від детонації і вибухнув. Не врятували.

- Такого не може бути, - заперечуєте ви на правах того, що в хірургії теж не вперше і теж дещо бачили і знаєте.

- Я тобі кажу, було. Добрянку не бреше.

- Це могло бути, - втручається третій товариш, про якого у вас склалося враження, що він взагалі глухонімий. - От у нас, у районі, випадок трапився. Я лежав у палаті з одним інженером. Молодий, років ваших, - показує він на профіль Байрона. - Теж прооперували. Чи то перитоніт, чи то резекція. Словом, заходить до нас у палату професор. Все чин чином. Не сам. З асистентами. Медсестрою. "Ну, як?" - питає він інженера. "Дякую. Добре, - каже той. - Тільки, коли сплю, мене якісь дивні звуки переслідують. Наче десь годинник цокає". - "Не може бути, - каже професор і прикладає вухо до живота хворого. - Так і є. Я так і думав", - заявляє перелякано він. "А ви чули, Юлію Вікторовичу, ці сторонні звуки?" - звертається він до свого доцента.

Доцент і собі прикладається до живота, але через стетоскоп. Дивимось, а у нього раптом очі починають лізти на лоба. Він так страшно дивиться на мене, що я подумав, чи не розійшлися у мене несподівано на животі шви, як колись на новокупленому костюмі.

- Міна, - підняв він на професора очі. - Міна уповільненої дії. Цокає, як годинник.

- Чому ви думаєте, що міна? - запитав професор.

- А що може так цокати, крім міни?

- Сам годинник, - відповів професор, - і я дуже радий. Вашу руку, пацієнте, і ваше ім'я.

Той йому подав те і друге. "Кріпіться, - сказав професор. - Я його цілий тиждень шукав, Я все міг думати, але щоб мій годинник потрапив вам до кишечника, такого я уявити не міг. Я його знайшов, я його й дістану, - сказав упевнено професор, по-войовничому піднімаючись з стільця. - Мене тільки цікавить одне, доценте, хто його туди зашив і що це за нерозумні жарти. Адже я годинника, здається, поклав в ординаторській, а цьому хворому операцію робили виг?!"

Обличчя доцента покрилося, як поле, маками. "Ну, гаразд. Все це в наших руках. На операційний стіл його і негайно".

- А може, я з тим годинником якось переживу? - ледь не плаче інженер. - Я вам, професор, заплачу.

- Дорогий мій, - каже професор, - для мене не годинник цінний, а напис на ньому. Це ж від самого міністра. Аби не це, я б вам і двох не пожалів.

Словом, хлопця прооперували того ж дня.

І що б ви думали?

Чорний зробив невеличку паузу, і в палаті стало тихо-тихо, як у чоботі.

- Ніякого годинника там не було? - порушив тишу Байрон.

- У тім-то й річ, що годинник був. Але не професорів, а операційної медсестри, - відповів Чорний.

- Та це що? - втручається Затулідірковський. - От і зі мною стався випадок. Так це усім випадкам випадок. Професор одному хворому у кишечник штучне око зашив.

- Древній, як світ, анекдот, - кажете ви з неприхованою до нього неприязню.

- Це не анекдот. Ви послухайте.

- Ну, ну? Цікаво!

- Поклали його в нашій палаті. Ось на цьому ліжку лежав, - показує на своє ліжко Затулідірковський. - Хлопець здоровий. Червонощокий. Молоко з суніями. Як близько підійдеш, так від його щік і сам нагріваєшся. А це... Минув день, минув другий, В'яне чоловік. Шкіра, як он у діда, - показує він на Добрянку. - Хоч на барабан чіпляй. "Як справи?" - питають його. "Погано, - каже. - Як ходжу, то у животі щось клацає". Скликали консилиум. Прикладали трубки й до живота, і до вуха. "Нічого не чути", - кажуть. Він тоді підводиться і як трясоне животом, а в ньому - клац-клац. Наче там хтось затвором берданки грається. "П-с-с!" - каже професор. - Ану сюди настільну лампу і рефлектор". Просвітили його. Професор як глянув, тут і знепритомнів. Йому нашатирний спирт до носа. Уколи якісь. Ледве відкачали діда. "Що таке?" - питають. А він їм у відповідь щось по-латині. Потім мені медсестра переклала. Сказав, щоб очі в цьому місці були, вже бачив, а щоб зуби... Рідкісний випадок і в медицині досі не відомий. Прооперували хлопця. До тих зубів, а то звичайні щелепи з нержавіючої сталі. Чиї - встановити зразу вдалося. Старшої медсестри. Кажуть, як погасло в операційній світло, вона крикнула: "О боже, а скарай їх!" Це про електриків, а зуби випали. Так і зашили їх. У темноті. Коли це приходить професор і питає: "Ну, як операція?" - "Успішно", - відповідають. "Зуби вийняли?" - "Вийняли". - "А око?" - "Та нехай, кажуть, там залишається, воно ж кругле! Не хотілося сліпу кишку різати. Шкоди ж не завдає". А професор як розкричиться. "Негайно, - каже, - поки він від наркозу не відійшов, назад його в операційну і око виймайте". Вийняли і те око в хлопця. Кишка як була сліпою, так і залишилася. І що ж виявилось? Воно не просто штучне око було. А там був схований якийсь південноафриканський діамант, що світився синім полиском навіть уночі. Двадцять чи тридцять каратів. Капітал. Кажуть, професор його від жінки ховав. І носив в очній роговиці - це було єдине місце, де дружина не могла тих коштовностей знайти. Отака історія, - закінчив Затулідірковський. - На власні очі все бачив. Хворий зміг би підтвердити. Та, на жаль, він третьої операції не переніс. Коли йому сказали, скільки той діамант коштував, так він одразу зомлів і вже не відійшов. Пережити такого не міг.

- Е-е-е! - махнув рукою Добрянку, який весь час її тримав, як мікролокатор, біля правого вуха. - Зі мною лежав у палаті одесит. Розписаний і розмальований, як картина. З голови до ніг. На грудях хрест. На хресті розіп'ята тьотка гола. На головці

хреста біля голови льотки – орел. З боку хреста чорт. Ласиться на тьотку. На плечах котячі морди. На лівій руці біля плеча, нижче ліктя, тьоткина голова, а нижче голови – книжка. У книжці лежить меч і свічка горить у підсвічнику, наче в капельниці. І браслетом написано: "Бог – не фраер – все простить". На правій руці – тигр кинувся на дядька і гризе. На ногах. На одній написано: "Вони втомилися, але до ресторану дійдуть". А на лівій: "Жду таксі". На пальцях ноги – три персні. Навколо пупка печатка і слова *маду Одеса*.

– Made in Odesa! – підказуєте ви.

– От, от, "маду Одеса". По них якраз шва пройшла. Одесит як розплющив очі після наркозу, глянув собі на живіт, а тоді як закричить:

– Ух, партачі! Такий почерк зіпсували. Чиста ж латинь!

А тоді упав на подушку і як розреветься. Плакав, як дитина. Жаль було на чоловіка дивитися. "Так шрифт зіпсували, – заголяв він весь час собі сорочку і дивився на живіт. – Такий шрифт міг робити тільки Зурочка Факторович із Дерибасівської", – сказав він і помер. Шрифт швою зіпсували хірурги. А ти кажеш – око? За око не обидно й умерти. А тут чоловік за шрифту помер. Та ще й хоча б ради нашого, а то через той, латинський.

Розділ XIV. Candida!

Вже коли ви йдете на поправку і більшість часу проводите біля дзеркала у ванній чи туалетній, пригладжуючи і змащуючи водою свою чуприну, й сумно думаєте: "Невже завтра випишуть додому, а Люба тільки післязавтра заступає на пост?! А я так і не встиг їй залишити своєї адреси", – вас справді виписують додому.

– Тепер все позаду, – кажуть вам лікарі.

Ви сумно посміхаєтеся, бо чудово розумієте, що вони мають на увазі. Позаду: горілка з перцем, столична, екстра, шотландське віскі, бренді, плиска, кубинський ром і навіть знаменитий "Арарат". Позаду: лікери, настойки, вина – сухі, десертні, кріплені. Позаду: борщі, біфштекси, ромштекси, беф-строганови, битки, січеники, шашлики, рубці, язики, голубці з м'ясом, печінка, нашпигована салом, свиняча грудинка з яблуками і ще багато різних дивовижних речей, які придумали, але вже не для вашого шлунка, кращі уми і гурмани людства.

– А що ж попереду? – цікавитеся ви.

– Усе! Живіть, як жили, – повнокровним і повноцінним життям...

Жити повноцінним – це означає їсти: яйце в мішечку з картопляним пюре № 191, кисіль із солодких фруктів № 1352, суп-пюре із зеленого горошку № 50, суп молочний геркулесовий № 61, зрази парові, фрикадельки парові, котлети парові, суфле парове, пудинг протертий, вареники пережовані, пюре з буряка, желе молочне № 367/149, сир

протертий. Збожеволіти можна, думаєте ви і заявляєте:

- Я хочу до моря!
- До моря ще рано, - запевняє вас хірург.
- Я розумію. Ще тільки лютий, але я поїду на південь. Туди, де тепліше...
- Все одно рано. Вам рано. Ви мене розумієте? Не раніше, ніж через п'ять-шість місяців, і тільки восени. На "оксамитовий сезон".
- І це ви називаєте повноцінним життям?
- Моліть бога, що ви вижили. Вважайте, вам пощастило.
- Дякуйте не нам, а своїй жінці, що вас виходила. Тепер ви її повинні на руках носити, - втручається старша медсестра.
- Ні в якому разі, - насторожується хірург. - Принаймні вам не раджу. Королівська грижа - це вам не голубий апендицит!
- Отже, неможна? А що ж мені можна? Картоплю носити з базару можна?
- Категорично забороняю. Місяців шість...
- А у квартирі пересувати меблі, якщо жінці не сподобається їх попереднє розташування?

- 1 не підходьте близько протягом року.
- Гарзд, - примирливо кажете ви. - Це мене влаштовує.

"Перших шість місяців жінка цим сама займеться, а в усі наступні, гадаю, втягнеться", - думаєте ви.

- Я вам за все вдячний. Особливо за другу операцію, - ви тиснете доцентові руку і, начинені лікарськими порадами, вискакуєте (може, й не зовсім вискакуєте) на тротуар.

- Слухай, доктор, - підходите ви до таксиста, - Підкинь до Богдана Хмельницького.
- Я їду до Аскольда й Діра [62], професоре, - кидає він вам у відповідь, як п'ятаком об асфальт, і щезає по той бік світлофора.

Якщо за кермом таксі дівчина, ви тепер обов'язково кажете:

- Сестра, га-а, сестра...
- Куди, браток? - хвацько висовується розмальована дівиця з вітрового вікна.
- До Богдана!
- А до парашутної вишки не хочеш? - показує вона разок зубів, мистецьки вставлених у платній поліклініці, і щезає за поворотом.
- Підвезіть, будь ласка, - застосовуєте ви політику пряника до водія, якому років, мабуть, більше, ніж вам і вашій дружині, якщо суму скласти і перемножити на два.
- Далеко? - цікавиться таксист.
- До площі Богдана.
- На вокзал їду, - пускає він вам синій димок під самий ніс і натискує на стартер.
- Ух, доцент! - лаєтесь ви. - Ну, почекай, професоре! Я ж тобі цей номер запам'ятаю: 47-13. Ти у мене ще заплачеш. Без наркозу.

Якщо у вас настроїй кращий, ніж перед операцією, до таксистів можна звертатися тільки "доктор" і по-панібратськи:

- Привіт, докторе! - І рвучко (наскільки це можливо після операції) відчиняєте

дверцята і наказуєте: – До Софії [63] , старий!

– Я до Андріївської церкви.

– Вважай, що тобі пощастило, докторе, – кажете ви, дивлячись не на водія, а на вершечок телевізійної вежі. Шофер знижує плечима, і машина лягає на заданий маршрут, а ви – на заднє сидіння, поблажливо кажучи:

– Ну, ти й професор!..

– Тепер кожен професор свого діла, – каже таксист.

– Це точно, – задля годиться відповідаєте ви.

Таксі мчить швидко, хоч саме тепер вам хочеться робити величезні кола, віражі, зупинки, заїзди. Вам хочеться усім єством відчувати повнокровне життя і ритм міста, більше і детальніше все побачити. Але перед вами тільки пробігають вітрини і вивіски крамниць, аптек, кав'ярень, вікна тролейбусів і трамваїв, тумби з афішами й оголошеннями, фотовітрини з найкращими і найвидатнішими відвідувачами, вітрини гастрономів з копченими ковбасами, в'яленою рибою, м'ясними і рибними консервами, пляшками і свинячими ребрами.

"Наче насміхаються, – втягуєте ніздрями ви повітря, яке, можливо, удосвіта було ще свіжим. – Висить все те, чого мені не можна".

"Місто живе, місто дихає", – думаєте ви, дивлячись на постових міліціонерів у білих рукавицях, на продавців газет, біляшів, яблук, лимонів, сплюснених фініків і, звичайно, на модниць, що ходять, здається, день і ніч по Хрещатику, не думаючи про те, що десь є хірургічні відділення, десь ходять у білих шапочках доценти з асистентами і вирізають апендикси: голубі, рожеві, аквамаринові. Вони про це не думають. Вони, певно, думають про море, про густонаселені південні пляжі, які в усіх країнах і краях, як і у Феодосії, чомусь називають золотими. Про ті масові місця, де щодня можна безплатно демонструвати свої модні купальники і фігури, і все це – на фоні голубого неба, блакитно-зеленого моря. А поки що вони демонструють наймодніші кожушки, шуби, пальта, кептарики, чобітки, капелюшки, брови, шиньйони, зачіски, зелені, сині, чорні, фіолетові, сиві вії і масу інших речей, яких не завжди зустрінеш навіть на універсальній промтоварній базі і в науково-дослідному інституті лікувальної косметики.

"Я хочу до моря, – мрієте ви. – До теплого сонця, до морського повітря, до троянд і пеларгоній, до вічнозелених пальм і олеандрів. Туди, де море перекочує свої хвилі і вони так лагідно плещуться об берег і дуже здорово впливають на здоров'я".

"До моря ще рано, – ніби кажуть вам хрещатицькі модниці устами доцента. – Почекайте трохи, поїдемо разом".

"Вони щасливі без моря і без кипарисів, – думаєте ви. – Їм добре й тут. Вони, певне, не знають, що таке третє хірургічне відділення і що таке молодий і красивий доцент, який під час операції думає про них і про цитати для докторської дисертації. Їм добре. Вони, модниці, знають тільки ательє, і то не третього, а першого розряду. І животики в них гладенькі. Не перепорені, не зашиті. А мені хоч купальник купуй".

Мда! Уже не вам ходити по пляжах, застромивши в яскраві японські плавки

пістолетом пачку сигар і повісивши на них модні чорні окуляри, не дрейфувати поміж комунгоспівських грибків і пляжних парасольок, шезлонгів та лежаків і гукати: "Ей, красуне, де такі шоколадні ноги продають?"

Шоколадний загар. У вас і зараз шоколадний загар. Але від кварцу. Безплатний. Не куплений, разом з путівкою, на берегах сонячного Криму чи Кавказу.

А до моря хочеться. Ой як хочеться. Так ще ніколи не хотілося. А поки що ви їдете додому. Щедро розраховуєтеся з водієм (у ці дні грошей не жаль, аби одужати!) і заходите у під'їзд з таким виглядом, ніби ви двічі герой.

Вдома, де ви збиралися набиратися сил, білків і калорій, несподівано для себе помічаєте, що вени знову починають здуватися.

- Candida [64] ! - запевняє вас дільничний хірург, викликаний додому. - Це не страшно. Треба частіше полоскати рот фурациліном або шалфеєм. Можна борною кислотою, настояною на дубовій корі й безсмертнику. Добре звиробій з прополісом і котячими лапками.

- А флебіт?

- Флебіт? Компреси, мазь гепарину або мазь Вишневського, ногу тримати високо. Можна компреси із спирту, горілки. Бажана українська 56-градусна.

- А коньяк?

- Тільки per os...

- Як? Як?

- Per os. Тобто, тільки через рот. Але не більше ніж двадцять п'ять грам. Ви зрозуміли?

- Зрозумів.

- Через три місяці повинно розсмоктатись.

- А як не розсмокчеться?

- Не страшно. Цю вену можна буде вирізати. Її функцію на себе вже взяла інша.

- Але, товаришу хірург, нога...

- Ви, по-перше, не дівчина, а по-друге, це операція зовсім не складна. Головне, аби вам удалося потрапити до гарного спеціаліста.

- Спасибі, лікарю, - посміхається ви. - Ви мене заспокоїли.

- Такий наш обов'язок, - розводить він руками, - Вище голову.

- А ногу?

- І ногу теж. Швидше розсмокчеться.

Розділ XV. Як бути з швами

Епілог для оптимістів

Нашу повість можна було б завершити й попереднім розділом, якби не одна деталь. А саме: замість точки Мак-Бурнея у вас на животі несподівано з'явилися шви, схожі на нерівну шнурівку черевичків з високими халявками.

Як бути? Чи гордитися їхньою появою, чи, навпаки, – соромитися? Все залежить від вас і від того, як ви повернете цю справу.

Якщо у вас, наприклад, на носі висипали веснянки і вам знайомі й посібники щиро радять користуватися кремом "Сюрприз", бджолиним воском або цинковим білилом та звичайним відбілювачем і ви все це вже давно застосовували, а наслідки однакові, відповідайте:

– А для чого? Веснянки – це ж модно.

Щось аналогічне відчуваєте ви після того, як хірурги на згадку про себе залишають вам на животі шви. "Як же бути? – думаєте ви. – Чи гордитися ними, чи шукати спеціалістів-косметологів, аби їх якимось чином ліквідувати? Чи хай будуть?! Може, вони надають мені мужності і викликають співчуття?"

В усьому цьому хаосі вам самому розібратися дуже важко. Тим більше, що з цього приводу немає ні порад, ні рекомендацій, ні підручників, ні післямов. Наша порада вважатиметься першою, хоч ми й не претендуємо на всю повноту і широту її викладу. Як і не певні того, що після нас нічого вже не можна буде сказати чи написати з цього приводу.

– О, так у тебе зовсім чудовий вигляді! Ніколи б не подумав, що ти переніс дві операції підряд?! – замість привітання, вигукують ваші знайомі. – Чи це все вигадка?

– Тобі що, шви показати?

– А чого ж – цікаво, як хірурги зашивають. Так, як шевці, чи краще?!

– Хочеш подивитися? – перепитуєте ви і про себе думаєте: "Живіт – не голова, а шви – не лисина. Тут не скинеш берета і не скажеш: "Ось, бачив!" Хоч вам, як ніколи, хочеться висмикнути сорочку й показати знайомим свого худого живота. Хай поспівчують і позаздрять! Але ви не зовсім певні, чи пристойно це робити у фойє кінотеатру або, скажімо, під час антракту якоїсь вистави. Не зовсім зручно (а втім, це наша суб'єктивна думка) показувати сліди від швів, коли до вас прийдуть гості, щоб поцікавитися вашим здоров'ям і випити за це чарочку. Одну. Ну, другу і.. останню, "на коня". Або, як тепер кажуть, "на руля".

– Ну, як ти тепер? Сліди від швів ще видно?

– Ого-о-о! Ще й які! Це вже, мабуть, як і жінка, на все життя, – сумно заявляєте ви.

– Ще й колоїдні. Чорт би їх побрав!

– Колоїдні? Гм! – хитає головою хтось із менш знайомих. – Цікаво! Ніколи не бачив!

Це ви розумієте по-своєму, піднімаєтесь з-за столу і хапаєтесь за пояс.

– Ти що?! Як тобі не соромно? – раптом спалахує рум'янцем дружина, як

нововідкрита на небі зірка.

- А чого? - втручається хтось з гостей, - Хай покаже.

- Справді! Хай покаже. Нам усім дуже цікаво, - лунає водночас декілька голосів.

- Ви що, жартуєте? - цікавиться ваша дружина.

- Які тут жарти?! Хай покаже. Гвідя, покажіть. Ми ж тут усі свої. Це залишиться між нами.

- Та ні, - затягуєте ви пояс. - Мабуть, таки справді незручно. А втім, якщо чесно признатися, то я не знаю...

- Чого там незручно?!

- Незручно тільки бантика прив'язувати до лисини, - кидає ваш товариш і дивиться на лисого сусіда, який до цього стріляв очима на його дружину.

Ви остаточно розгублюєтесь. Одні кричать "зручно", інші - "ні". Як бути? З довідниками з етики ви, здається, знайомі. Там є чимало цікавих речей. Скажімо, як обходити трамвай, коли пропускати жінку вперед, як себе поводити в товаристві, врешті-решт, як і в якій руці тримати виделку, а от чи можна показувати знайомим шви після операції - ніде ні слова.

Що тут порадиш? Ми можемо сказати тільки одне: єдині місця, де їх можна, не соромлячись, показувати, - це кабінет хірурга, перев'язочна і чорноморське чи прибалтійське узбережжя. Отож, ви маєте рацію, коли постійно повторюєте: "Я хочу до моря..."

- Я хочу до моря, - шепочете ви, знову Заплющуєте очі і вже бачите, як сизокрилий лайнер несе вас над голубою затокою Коктебеля з профілем Максиміліана Волошина-Кирієнка [65]. Дівчатка у яскравих купальниках, невідомо якого фасону і виробництва, махають вам загорілими руками. Ви солодко зітхаєте, потрапляючи до оманливих рук Морфея, і засинаєте в його тісних обіймах.

Порвати б сітку мук дрібних,
Втекти б від галасу людського,
Втекти б до моря голубого,
До скель задумливо-німих, -

прориваються, як крізь ґрати, крізь ваші зуби слова поета.

Отже, все гаразд. Ви йдете на поправку. Про це говорять ваші сні, мрії і здорове бажання поїхати до моря. До моря, де стільки солоної води, йодистого озону і несподіванок. Прекрасних і загадкових, як море і жінки. Перед бурею.

Примітки

[40] Appendix - апендикс. Надалі з чисто профілактичною метою (щоб читач не спав, а час від часу ворухився над книгою) усі маловідомі назви виносяться униз сторінки.

[41] Opillium carapulite - слова, яких не знають ні медики, ні автор, бо це абракадабра, вигадана автором.

[42] Піпольфен, димедрол - якщо вірити медикам, то це протиалергійні десенсибілізатори. Але що таке десенсибілізатори, автор пояснити не береться.

[43] Мак-Бурней - місце, під яким нібито розміщується апендикс, - але хто про це відає, окрім хірурга?

[44] Cito (*лат.*) - швидко, негайно, чого в житті, як правило, не буває.

[45] Sanguis (*лат.*) - кров.

[46] Homo sapiens (*лат.*) - розумна людина.

[47] Colitides (*лат.*) - коліт, який ставить під удар людей, котрі думають, що в них апендицит.

[48] Aqua vitae (*лат.*) - читається як "оковита", а п'ється як "Вінницька любительська".

[49] Spiritus vini (*лат.*) - те ж саме, тільки розведене водою.

[50] Пеньюар - що це таке, автор не знає, але здогадується.

[51] Pelvis major (*лат.*) - великий таз, який після операції може стати малим.

[52] Триоксазин - ліки, які заспокоюють нервову систему, якщо вона у вас не розхитана.

[53] Бріджіт Бардо - французька кіноактриса, яку знають усі, але мало хто знайомий з нею особисто.

[54] Regio hipochondriaca sinistra, os temporale (*лат.*) - ліва підреберна область, де міститься орган кохання - серце.

[55] "Блокада", "другий фронт" - суто медичні терміни.

[56] Сміховське, бренденбурзьке - сорти пива. Перше - знамените чеське, друге - вигадка автора.

[57] Смажена "шабля", тушкований "капітан" - назви морських риб, які такі ж калорійні, як і сріблястий хек.

[58] Сінний - ринок, де все є, крім того, що потрібно.

[59] Манго - замітник розсолу. Виготовляється з плодів вічнозелених дерев, що поширені в Південній Азії.

[60] Мумійо, тирлич - нібито цілющі речовини. Оптимісти після їхнього вживання живуть довше, ніж песимісти.

[61] So etwas Gewisses (*нім.*) - щось таке особливе, ледь уловиме, як наркоз після повторної операції.

[62] Аскольд і Дір - київські князі, яких хтось убив ще в другій половині IX століття, а розслідування ведеться й досі.

[63] До Богдана, до Софії - маються на увазі площа Богдана Хмельницького та Софійський собор, куди завжди водять інтуристів-фотолюбителів.

[64] Candida (*лат.*) - тут мається на увазі кандидоз - грибкове захворювання. З'являється у вигляді виразок після надмірного вживання антибіотиків і алкоголю.

[65] Волошин-Кирієнко - поет-символіст.